

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 8, Sayı: 1 Mart 2025

Volume: 8, Issue: 1 March 2025

DOI Number: 10.58659/estad.1629450

Araştırma Makalesi
Research Paper

Geliş Tarihi
Date of Submission
29/01/2025

Kabul Tarihi
Date of Acceptance
05/03/2025

Yayın Tarihi
Date of Publication
30/03/2024

AHMED MÜRŞİDİ'NİN PENDNÂME'SİNDE GEÇEN ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN TESPİTİ

Identification Of Proverbs And Idioms In Ahmed Mürşidi's Pendname

Asiye KADIOĞLU

Doktora Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., askadoglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8831-8528>

Değerlendirme/Evaluation: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Two external referees-Double Blind Referee System.

Etik Beyan/Ethical Declaration: Çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyulduğu beyan olunur./ It is declared that all processes of the study are in accordance with research and publication ethics, ethical rules and scientific citation principles are complied with.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Scanning: Kontrol edildi-İntihal.net/Checked-İntihal.net.

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest: Yoktur/It does not exist.

Lisans ve Telif Hakkı/Licence and Copyright: Yazar, dergimizde yayınlanan makalelerin telif hakkına sahip olup çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](#) lisansı altındadır./The author owns the copyright of the articles published in our journal and his works are under [CC BY-NC 4.0](#) licence.

Atıf Bilgisi/Citation: Kadioğlu, Asiye (2025). "Ahmed Mürşidi'nin Pendnâme'sinde Geçen Atasözü ve Deyimlerin Tespiti", Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 8, (1), (Mart 2025), s. 152-201, doi: 10.58659/estad.1629450

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]
Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1 Mart/March 2025 s. 152-201

ÖZET

Bu çalışma, XVIII. yüzyılın önemli mutasavvıf şairlerinden Ahmed Mürşidî'nin *Pendnâme* adlı eserindeki atasözü ve deyimleri tespit etmeye odaklanmıştır. Yaklaşık on bin beyitten oluşan bu manzum eser din, tasavvuf, İslam tarihi, ahlâk, sosyal ve bireysel yaşam gibi konularda okuyucuya nasihat veren kıssalar içermektedir. Araştırma, M. Sait Mermutlu'nun Latin harfleriyle yayımladığı *Pendnâme* metni üzerinden gerçekleştirilmiştir. Eserde geçen atasözü ve deyimler tespit edilerek, beyit ve sayfa numaraları belirtilmiştir. Tekrar eden deyimlerin yalnızca yer bilgisi verilmiş, tanıkları yeniden yazılmamıştır. Tespit edilen beyitler, eserin İbrahim Efendi Matbaası'nda basılan nüshasıyla karşılaştırılmış ve transkripsiyonlu metin oluşturulmuştur. Beyitlerde yer alan atasözü ve deyimlerin anlamları, *Türkçe Sözlük* referans alınarak açıklanmış ve ilgili sayfa numaraları eklenmiştir. Ahmed Mürşidî'nin *Pendnâme'si*, sade dili ve açık anlatımıyla İslam dünyasında tanınmış ve halk üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Özellikle kırsal kesimlerde akşam toplantılarında okunarak halkın ahlâkî ve sosyal yaşamını etkilemiştir. Çalışmanın sonucunda, eserdeki atasözü ve deyimlerin, Türk toplumunun dil, kültür ve ahlâkî yapısının gelişiminde önemli bir rol oynadığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Mürşidî, *Pendnâme*, mesnevi, atasözü, deyim, öğüt.

ABSTRACT

This study focuses on identifying proverbs and idioms in *Pendnâme*, a notable work by Ahmed Mürşidî, a prominent 18th-century scholar, sufi, and poet. Comprising approximately 10,000 couplets written in verse, *Pendnâme* provides moral advice on topics such as religion, Sufism, Islamic history, ethics, social life, and individual conduct. The analysis was conducted using the Latin-script edition of *Pendnâme*, published by M. Sait Mermutlu. Proverbs and idioms in the text were identified, with page and couplet numbers recorded based on the mentioned edition. For repeated expressions, only their location details were provided, avoiding redundant citations. The identified couplets were compared with the printed edition published by İbrahim Efendi Press, and a transcription was prepared. The meanings of the proverbs and idioms were explained using the *Turkish Dictionary*, with page references included. *Pendnâme*, written in a clear and accessible style, was widely recognized and influential in the Islamic world, particularly among the rural population, who often gathered to read and discuss its moral lessons. As a result of the study, it has been revealed that the proverbs and idioms in the work play a significant role in the development of the Turkish society's language, culture, and moral structure.

Keywords: Ahmed Mürşidî, *Pendnâme*, masnavi, proverb, idiom, advice.

GİRİŞ

Pendnâme, genellikle didaktik ve öğüt verici nitelikte yazılan manzum bir eser türüdür. Bu türde yazılan eserler, toplumun ahlâkî ve sosyal değerlerini aktarmayı, bireylerin doğru bir yaşam sürmesi için rehberlik etmeyi amaçlar. *Pendnâmeler*, dinî ve tasavvufî konular başta olmak üzere ahlâk, sosyal yaşam ve bireysel gelişim gibi çeşitli alanlarda nasihatler içeren kıssalardan oluşur.

Edebiyatımızda, öğüt verme amacıyla kaleme alınan nasihatnâme türündeki eserler oldukça fazladır. Bu eserler, söylenenleri açık, kolay anlaşılır ve etkili bir şekilde ifade etme amacıyla yazılmış ve yazılı kültür üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Türk edebiyatında nasihatnâme türü eserler, ahlâkî değerlerin ve toplumsal kuralların aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Didaktik bir amaçla kaleme alınan bu eserler, okuyuculara dinî, tasavvufî, ahlâkî ve sosyal konularda rehberlik ederek bireysel ve toplumsal davranış normlarını şekillendirmiştir. Bu gelenek, Göktürk Kitabeleri ile başlayıp günümüze kadar devam eden köklü bir geçmişe sahiptir. Bu eserler, sadece tarihsel birer belge olmakla kalmayıp, aynı zamanda evrensel ahlâk ilkelerini barındıran rehber niteliğindedir.¹

İncelediğimiz *Pendnâme*'nin müellifi Ahmed Mürşidî, 18. yüzyılda yaşamış önemli bir mutasavvif ve şairdir. En önemli eseri, yaklaşık on bin beyitten oluşan *Pendnâme* adlı nasihat kitabıdır. Eser, sade dili ve açık anlatımıyla özellikle kırsal kesimde büyük bir etki bırakmıştır. Ahmed Mürşidî, Diyarbakırlıdır ve hayatı hakkında sınırlı bilgi bulunmaktadır. Hayatının son dönemini Diyarbakır yakınlarındaki Alıpınarı köyünde geçirmiş ve 1761 yılında burada vefat etmiştir. Türbesi günümüzde ziyaret edilmektedir. Şairin *Pendnâme* dışında *Yûsuf u Züleyha* ve *Kıssa-i Eyyûb Peygamber* hikâyesini içeren eserleri de bulunmaktadır. Ali Emîri, Ahmed Mürşidî'yi, mütevası ve dindar bir kişi olarak tanımlamış; eserlerinin Türk edebiyatında derin izler bıraktığını aktarmıştır (Şairin hayatı hakkında daha geniş bilgi için bk. Ali Emiri, 1328: 5-8; Kadioğlu, 2018: 29-31).

Ahmediyye (Pendnâme), din, tasavvuf, İslam tarihî, ahlâk, sosyal ve bireysel hayat gibi konulara dair manzum nasihatlerden oluşur. Eserin beyit sayısı, farklı baskılarında değişiklik göstermektedir. Mürşidî, birçok bölümden oluşan eserine besmele ile başlar. Cenab-ı Hakk'a hamd ve sena ile devam eder. Ahmed Mürşidî, eserini mesnevi nazım şekliyle, vezinli ve kafiyeli olarak ve

¹ Türk edebiyatında "Nasihatnâmeler" hakkında daha geniş bilgi için bk. Pala, 2006: 409-410; Mehmet Aça vd., 2009: 380-385.

akıcı bir üslupla kaleme almıştır. Eser, toplam 306 varaktan oluşmakta ve yaklaşık on bin beyit içermektedir. *Ahmed Mürşidi'nin Pendnâmesi* üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır (Mermutlu, 2012; Güçlü, 1968; Yananlı, 1989; Kılıç, 2014; Çakmak, 2019; Doğan 2024; Güneş, 2023; Karpınar, 1999; Türkeri, 1999; Türkeri, 2021; Tuğluk, 2020).² Ancak eserde yer alan atasözü ve deyimler üzerine şimdiye kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, eserde yer alan atasözü ve deyimler belirlenmiş, sözlerin geçtiği beyitlerin dil içi çevirileri yapılarak günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Böylece bu tür kalıp ifadelerin şairin anlatım gücü ile üslubu üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ahmed Mürşidi'nin Pendnâmesi, 1736-1737 yıllarında yazılmış, din, tasavvuf ve sosyal hayata dair öğütler içeren ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir başyapıttır. Bu çalışmada üzerinde durulan beyitler adı geçen eserden alınmıştır.

ATASÖZÜ VE DEYİMLER

Türk kültürü, yüzyıllar boyunca biriken zengin bir sözlü gelenekten beslenmiştir. Bu gelenek, toplumsal deneyimlerin ve hayat öğretisinin bir yansıması olan atasözü ve deyimler aracılığıyla aktarılmıştır. Atasözü ve deyimler, insanların hayatı daha iyi anlama, karmaşık durumlara açıklık getirme ve evrensel gerçekleri özetleme aracı olarak kullanılmıştır. Ebuzziyâ Tevfik (ö. 1913), Ahmet Vefik Paşa (ö. 1891) ve Şinâsî (ö. 1871) tarafından Osmanlı dönemi Türk atasözleriyle ilgili önemli eserler ortaya konulmuştur. Çetin'e göre, atasözlerine yönelik müstakil eser hazırlama çabaları özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda artmıştır. Bunun başlıca sebepleri, Türk edebiyatının atasözü yazıcılığında olgunlaşması, Batılıların Osmanlı kültürüne ilgisinin yükselmesi ve 17. yüzyıl sonunda yaşanan toplumsal sıkıntılar nedeniyle edebî türlerde didaktik anlayışın güçlenmesidir (Çetin, 2021:1096).

Eserdeki Atasözü ve Deyimlerin Tespitinde İzlenen Yol

Bu çalışmada Ahmed Mürşidi'nin *Pendnâme*'sindeki atasözü ve deyimler tespit edilmeye çalışılmış, öncelikle eser baştan sona kadar okunmuş, beyitlerdeki atasözü ve deyimler çıkarılmış ve bir tablo içinde sunulmuştur. Tablodaki beyit ve sayfa numaraları, M. Sait Mermutlu'nun yayımladığı (İstanbul 2012) *Pendnâme* adlı esere göre verilmiştir. Seçilen beyitler, matbu nüsha (İstanbul 1309) ile karşılaştırılarak tekrar okunmuş ve ilmi transkripsiyon işaretleri

² Ahmed Mürşidi'nin *Pendnâme* adlı eseri hakkında daha geniş bilgi için bk. Ali Emiri, 1328: 5-8; Kadioğlu, 2018: 29-31.

kullanılarak Lâtin harfleriyle yazılmıştır. İnceleme konusu olan *Pendnâme* eserindeki tespit edilen deyimlerin anlamları, *Türkçe Sözlük* (TDK, 2023) temel alınarak açıklanmış ve ilgili sözlükteki sayfa numaraları belirtilmiştir. Eserde yer alan atasözü ve deyimler, tanık gösterilen beyitler üzerinde **koyu** puntoyla belirtilmiştir. Tanık gösterilen beyitlerin altında, adı geçen çalışmadaki sırasıyla sayfa numarası, varak numarası ve beyit numarası eklenmiştir. İncelemede, tanık gösterilen beyitlerin altına tespit edilen atasözü ve deyimlerin sözlükteki anlamlarına dayanarak dil içi çevirileri yapılmıştır.

I-Atasözleri

Atasözleri, geçmiş nesillerin yaşam deneyimlerinden süzülerek ortaya çıkan, kısa ve özlü ifadelerle bilgelik ve öğüt içeren sözlerdir. Genellikle mecâzî anlamlar taşıyan bu sözler, yüzyıllar boyunca şekillenerek toplumun ortak hafızasında yer edinmiş ve nesilden nesle aktarılmıştır. Anonim bir niteliğe sahip olan bu sözler, toplumun kültürel mirasını ve ortak tecrübelerini yansıtan değerli bir hazine niteliğindedir. Atasözleri üzerine yapılan çalışmalar, bu ifadelerin özellikle Türk toplumunun çalışkanlık, dürüstlük ve yardımlaşma gibi değerlerini öne çıkardığını göstermiştir. Aksoy, atasözlerini inandırıcı ve kutsal olarak niteler ve bu konuyu şöyle açıklar: “Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterir” (Aksoy, 1963: 132). Kurt’un bu konudaki açıklaması şöyledir: “Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan, kalıplaşmış şekilleri bulunan, Türk halkı tarafından benimsenmiş, dokunaklı, hazırcevap tanımına uygun, zekâyı kamçılaman, insana yeni düşünce ve fikir çağrıştıran bazen kelimelerin sözlükteki karşılığı dışında örtülü başka bir anlam sezdirmek için söylenmiş, kimin tarafından söylendiği belli olmayan, geniş anlamlı fakat öz sözlerdir” (Kurt, 1991: 15). Atasözlerinin toplumsal değeri üzerinde duran Oy ise atasözlerini şöyle açıklar: “Atalarımızın görüş, öğüt ve düşüncelerini kısa fakat o ölçüde de özlü bir anlatımla veren atasözleri, folklorumuzun, halk kültürünün önemli ürünlerinden biridir. Onlardaki görüş, öğüt ve düşünce; yüzyıllar boyu süren denemelerden, yapılan gözlemlerden ve hayat okulundan kazanılan öğrenimlerden elde edilmiştir” (Oy, 1972: I). Dilin en eski şekilleri ve kültürün temel unsurları atasözlerinde bulunur. Şair Asri’yi ele alan Ceyhan ise bir makalesinde konuyla ilgili şunları belirlemiştir: “Edebî eserlerde veya günlük konuşmalarda yeri geldikçe kullanıldığını bildiği atasözleriyle tavsiyelerde bulunmanın bazı okuyucularca “banal”, alelâde yahut “mâlûmu ilâm” cinsinden sayılabileceğinin farkındadır... Ancak alışılmış bulunsa da asırlar ve nesiller boyu tecrübe ve gözlemlerin özlü mahsulü değerini taşıyıcı bu

bilgece sözlerle öğüt vermenin kelâmın iyisi olduğunu belirtme lüzumunu da duymuştur" (Ceyhan 2021: 456).

Atasözü ve deyimler, neredeyse her konuda söylenmiş sözler olarak, bir toplumun yaşadığı kültürü tanıma, atalarının yaşam tarzını, düşünce dünyasını ve değer yargılarını öğrenme imkânı sunar. Her toplum, kendi dilini kullanarak tarihini, geleneklerini ve kültürünü ifade eder. Bu bağlamda, atasözleri, ait oldukları toplumsal kültürün bakış açısını gelecek nesillere taşıyan önemli bir köprü işlevi görür. Ahlâkî açıdan toplumu eğitmeyi hedefleyen atasözü ve deyimlerin, yol gösterici, öğretici, uyarıcı ve eğitici yönleri vardır. Atalarımızın görüş, düşünce ve tecrübelerinin özlü bir ifadesi olan bu sözler, halk kültürümüzün ve folklorumuzun en değerli ürünleri arasındadır. Atasözü ve deyimler, yüzyıllar boyunca yapılan gözlemler ve birikmiş tecrübelerin süzgecinden geçerek oluşmuştur. Bu nedenle, bu sözlerin önemi ve anlamını açıklayan pek çok eser ortaya konmuş, bu eserler üzerine de kapsamlı incelemeler yapılmıştır. Atasözü ve deyimler, toplumların kültürel belleğini yansıtan ve yaşanmışlıkları geleceğe taşıyan güçlü edebî araçlar olarak varlığını sürdürmektedir. *Pendnâme*'de tespit edilen atasözleri şunlardır: "Ağlamayan çocuğa meme vermezler, bir söyle on dinle, birlikten kuvvet doğar, çok muhabbet tez ayrılık getirir, dünya malı dünyada kalır, dünya ölümlü, gün akşamlı, emanete hıyanet olmaz, gözden irak olan gönülden de uzak olur, hesabı pak olanın yüzü ak olur, iki dinle bir söyle, kanaat gibi devlet olmaz, komşu hakkı tanrı hakkı gibidir, komşu komşunun külüne muhtaçtır, mazlumun ahı yerde kalmaz."

Görüldüğü üzere bu atasözleri önemli ölçüde kişi ve toplum hayatını düzenlemekte ve günümüzde de evrensel mesajlar içermektedir. Örneğin metinde vezin gereği "*Uşâk ağlamayınca yok meme*" olarak geçen ve "hakkını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez" anlamına gelen bu söz "Ağlamayan çocuğa meme vermezler" şeklinde kalıplaşmıştır. Sözün geçtiği beyitte şair rızık talep etmenin önemini vurgulamak için halk arasında yaygın olan bu söze yer vermiştir. "İsrarla istemenin neticesinde kişi meramına ulaşır," mesajı günümüzde hâlâ değerini korumaktadır. "Ana babanın sözünü tut, onlara asi olma; ta ki mahşerde yüzü ak olanlardan olasın" anlamına gelen ve beyitte "Yevm-i mahşerde olasın yüzü ak" şeklinde kalıplaşmış olan ifadede insanın hayatına yön veren ahlâkî ve dinî değerlerin her zaman önemini koruduğu görülmektedir. Atasözlerinin ifade gücünden yararlanan şair burada muhatabına öğüt vermekte, onun hem dünya hem de ahiret hayatını düzenleyen önemli normları kendine has üslûbuyla beyitlere yansıtmaktadır. İnsanların birbirlerine yardım etmek ve dayanışma içinde olmak zorunda olduklarını ifade eden "Koñşunuñ var ihtiyâcı koñşıya" sözü günümüzde

“Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” şeklinde kullanılmaktadır. Şair her devirde önemini koruyan bu sözde, komşuluk hukukunun sosyal hayatı düzenlemedeki fonksiyonunu veciz bir şekilde dile getirir. Aşağıdaki tabloda önce atasözü anlamıyla birlikte verilmiş, sonra eserde geçen tanıklar beyit içerisindeki anlamı da korunarak günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Böylece şairin dil ve anlatımında kalıp sözlerin ifadeyi güçlendirdiği, üslubu zenginleştirdiği tespit edilmiştir. Şairin, düşüncelerini daha etkili bir şekilde ifade etmek amacıyla atasözlerini kullandığı görülmektedir. Eserde yer alan atasözlerinden bazıları beyitlerde aynen aktarılırken, bazıları vezin gereği kelime ekleme, çıkarma veya sözdizimi değişikliklerine uğramıştır. Eserde ayrıca, bazı atasözlerinde kelimelerin Arapça veya Farsça karşılıklarının tercih edildiği de görülmektedir.

TABLO-1³ [Ahmed Mürşidi'nin Pendnâme'sinde Tespit Edilen Atasözleri]

ATASÖZÜ	TANIKLAR
“ Ağlamayan çocuğa meme vermezler: Hakını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez.” (TS, 2023: 81)	<i>Kıl talep rızkı ara olma seme</i> <i>Kim uşâk ağlamayınca yok meme</i> (s. 216/203b-8) Şaşırma, rızkını aramak için Allah'tan talep et. Ki ağlamayan çocuğa meme verilmez.
“ Bir söyle on dinle: Az konuşup çok dinlemek yararlı olur.” (TS, 2023: 542)	<i>İki sem'in lisânı bir virilmiş</i> <i>Ki bir söyle iki dinle dinilmiş</i> (s. 235/223a-13) İnsana iki kulak bir dil verilmiş ki iki dinle bir konuş diye.
“ Birlikten kuvvet doğar: Toplu veya beraber davranmak daha büyük güç sağlar.” (TS, 2023: 555)	<i>Yaluñuz koyun kurd eyler şikâr</i> <i>Sürüye girmez çobanuñ havfı var</i> (s. 43/22b-5) Kurt, koyunu yalnız iken avlar, çoban varken sürüye dalmaz çünkü çobandan korkar.
“ Çok muhabbet tez ayrılık getirir: İki kişi yada arkadaş grubu farketmez ne kadar sıklıkla görüşürse o süre zarfında birbirlerinden yavaşça soğumaya başlar demektir.” (TS, 2023:)	<i>Ki biriyle idince ülfeti çok</i> <i>Bulunur firâtinüñ zahmeti çok</i> (s. 31/10b-13) Birine çok yakınlık gösterirsen, onun ayrılığı o kadar çok zahmet verir.
“ Dünya malı dünyada kalır: İnsan	<i>Gidersin 'âkıbet bu fâni ilden</i>

³ Atasözlerinin anlamı Güncel Türkçe Sözlük'ten (<https://sozluk.gov.tr> adresinden) alınmış, basılı *Türkçe Sözlük*'teki (TS, 2023) anlamları sayfa numarası verilerek karşısına yazılmıştır. Tablodaki sayfa, varak ve beyit numaraları M. Sait Mermutlu (İstanbul 2012) neşrine göre verilmiştir.

<p>öldüğü zaman malını öbür dünyaya götüremez, bu nedenle gerek kendisi için gerekse hayırlı işler için para harcamaktan kaçınmamalıdır.” (TS, 2023: 1105)</p>	<p>Ƙalur cem' itdügin gelmez bu yirden (s. 31/10b-5.Beyit) Bir gün bu fânî dünyadan gideceksin. Topladığın dünyâ malı, dünyada kalır.</p> <p>İ'tibâr itme fenânîñ milkine Yüri eyü kimseleriñ silkine (s. 31/10b-8.Beyit) Dünyâ mâlına güvenme, iyi kimselerin yolundan yürü. <i>Boşına ğavgâ idüp kem olmañız</i></p> <p>Mâlikem mülke fenâda şanmañız (s. 34/14a-1) Boşuna kavga edip birbirinizle kötü olamayınız. Dünyada mülkün sahibi olduğunuzu sanmayınız.</p> <p>Fenâ milkine aldanma hâzer kııl Varacağın bâkî ile nazâr kııl (s. 34/14b-12) Dünya malına aldanmaktan kendini koru, varacağın ölümsüz olan yeri düşün.</p>
<p>“Dünya ölümlü, gün akşamlı: Hiçbir durum sürekli değildir, her iyi durumun bir sonu vardır.” (TS, 2023: 1105)</p>	<p>Bu fenâ mülki misâfir-ğânedir Göç azığın görmeyen dîvânedir (s. 30/10b-10.Beyit) Fânî olan dünya bir misafirhanedir. Bu misafirhanede âhiret göçü hazırlığını görmeyen divanedir.</p> <p>Gelen gider konan göçer bu ilde <i>Budur kânûn budur 'âdet bu yirde</i> (s. 31/10b-11) Bu dünyaya gelen ve kalıcı olduğunu düşünen, ölümle bu dünyadan ayrılır. Dünyada kanun ve âdet budur.</p> <p>Bu fenânuñ mülki mihmân-ğânedir Buña mâlikem diyen dîvânedir (s. 33/13a-9) Bu dünya mülkü bir misafirhanedir. Bu malların sahibiyim diyen, akılsızdır.</p> <p>İşbu dünyâ bir misâfir-ğânedir <i>Kîni var mihmâna kaçdı cânadır</i> (s. 34/14a-2) Gel gör ki dünya bir misafirhanedir. Misafire düşmanlık ve kin beslemek de akılsızlıktır.</p>
<p>“Emanete hıyanet olmaz: Emanet</p>	<p><i>Ol ħarem îħhire-i suğânlara</i></p>

olarak bırakılan şeyi titizlikle korumak gereklidir.” (TS, 2023: 1178)	Olmadı ašlâ hıyânet aňlara (s. 68/48a-4.Beyit) O peygamberler, haremleri olan temiz hanımlarına asla hıyanet etmediler.
“Gözden ırak olan gönülden de uzak olur: ayrı düşenlerin arasındaki sevgi de zamanla azalır.” (TS, 2023: 1419)	<i>Tenüñ evde iken iderler efgân</i> Olursın gözden ırak kalbe nisyân (s. 72/51a-14.Beyit) Bedenini toprağa vermeden önce, insanlar üzerinde feryat ederler; ancak zamanla, gözden uzaklaştıkça, kalplerde de unutulmaya başlarsın.
“Hesabı pak olanın yüzü ak olur: Doğruluktan şaşmayan, yasa dışı yollara sapmayı kimse karalamayız.” (TS, 2023:3676)	<i>Sözlerin tut valideyne olma ‘âk</i> Yevm-i mahşerde olasın yüzü ak (s. 52/32a-15) Ana babanın sözünü tut, onlara asi olma; ta ki mahşerde yüzü ak olanlardan olasın.
“İki Dinle bir söyle: Çok konuşmak doğru değildir.” (TS, 2023: 1674)	Söyleme çok hor ider halka seni <i>Hem kenîf içre tırâş itme teni</i> (s. 38/18a-11) Çok konuşmak, halk arasında hor görülme sebepleri olabilir. Tuvalette tıraş olmak ise hoş karşılanmaz.
“Kanaat gibi devlet olmaz: Elindekiyle yetinmesini bilen kişi yokluk nedir bilmez.” (TS, 2023: 1849)	<i>Her bulan fakr ile buldı râhatı</i> Kıl kanâ’at görme dünyâ zahmeti (s. 22/3a-6) Dünyada rahat edenler, gerçekte onu fakirlikle elde ettiler. Dünyada huzur bulmak için kanaat etmeyi öğren. Ya’nî kânî’ kimseler oldı ‘aziz Zî-ama’ zilletdedir olmaz temiz (s. 25/5b-9) Kanaat sahibi kimseler aziz oldular, şeref ve yücelik kazandılar. Tamahkâr olanlar ise zillete düşüp alçaldılar, çamura battılar.
“Komşu hakkı, tanrı hakkı gibidir: Komşunun komşu üzerindeki hakkı, Tanrı’nın kul üzerindeki hakkı kadar kutsaldır.” (TS, 2023: 2084)	Gör bu deñlü sende var haqq-ı cîrân <i>Söyleme sen aňlara kavlı girân</i> (s. 59/39a-7) İşte komşunun hakkı da bu kadardır. Onlara ağır sözler söyleme. <i>Dinledin bu pendi yâ bâu u fakîr</i> Koşnuñ haqqına olun destgîr (s. 61/40b-9) Ey zenginler ve fakirler, bu nasihatı

	dinlediniz. Komşu hakkına riayet gösterin.
“Komşu komşunun külüne muhtaçtır: İnsanların birbirlerine yardım etmek ve dayanışma içinde olmak zorunda olduklarını ifade eder.” (TS, 2023: 2084)	<i>Koñşunuñ var ihtiyacı koñşuya İhtiyac itdürme var olan işe</i> (s. 62/42a-10) Komşunun komşuya ihtiyacı vardır. Var olanı, başkasını muhtaç durumda bırakacak şekilde kullanma.
“Mazlumun ahı yerde kalmaz: Zulüm gören kimsenin bedduası tutar.” (TS, 2023: 2315)	<i>Kemâl-i ‘aklı olan âhı almaz</i> <i>Ki zîrâ mazlûm âhı yirde kalmaz</i> (s. 122/101b-8) Olgun aklı başında olan kişi, başkasının ahını almaz; çünkü mazlumun ahı asla yerde kalmaz.

II-Deyimler

Deyimler, genellikle gerçek anlamının dışında ve kalıplaşmış ifadeler olarak tanımlanabilir. Atasözleriyle birlikte ele alınan deyimler, Türkçenin ifade zenginliğinin bir göstergesidir. Hem sözlü hem yazılı iletişimde, farkında olarak ya da olmayarak sıkça kullandığımız bu deyimler, ifadenin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Canlılık ve ifade gücü kazandırmak amacıyla edebiyatın her türünde kullanılan deyimler, şairler ve yazarlar için vazgeçilmez birer ifade unsurudur.⁴ Korkmaz, “Anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiillerdir. Taşıdıkları özel anlamlar ile söz varlığımıza büyük bir zenginlik katmışlardır (Kormaz, 2022: 729)” biçiminde bir deyim tanımı yapar.

Klasik Türk edebiyatında atasözü ve deyimler, bireysel ve toplumsal değerleri yansıtan güçlü edebî araçlar olarak metinlerde kendine yer bulmuştur. Divan edebiyatının süslü üslubunda söz konusu halk kökenli ifadeler, metinlere ahenk ve derinlik kazandırmıştır. Şairler ve yazarlar, bu ifadeleri kullanarak eserlerini halkın değerleriyle uyumlu hâle getirmiş ve anlaşılabilir kılmıştır.

Özellikle *Pendnâme* türü eserlerde atasözü ve deyimler, eğitici ve öğüt verici bir rol üstlenmiştir. Bu ifadeler, ahlâkî değerleri ve doğru davranış biçimlerini aktarmada etkili birer araçtır. Bu eserlerdeki deyimler, soyut kavramları somutlaştırarak okuyucuya daha güçlü bir etki bırakır. Aksoy’a göre deyimlerin amacı; “Bir kavramı özel kalıp içinde veya çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek ibret almamız için gerçekleri bildirmektir” (Aksoy, 1963: 132).

⁴ Türk deyimleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II, İstanbul 2001.

Atasözü ve deyimler, bir toplumun kültürel hafızasını oluşturan ve toplumsal yaşamı şekillendiren önemli unsurlardır. Araştırmacılar, bu ifadelerin Türk düşünce sistemini anlamada kilit bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Günümüzde ise atasözü ve deyimler, hem geleneksel kültürün taşıyıcısı olarak varlığını sürdürmekte hem de modern dünyada anlamlarını koruyarak yeni nesiller tarafından benimsenmektedir. Özellikle sosyal medya gibi dijital platformlarda yaygın olarak kullanılmaları, bu ifadelerin dinamik ve yaşayan kültürel değerler olduğunu kanıtlamaktadır. Türk atasözü ve deyimleriyle ilgili günümüzde önemli bilimsel çalışmalar yapılmış (Aksoy, 1984; Aksu vd.2022; Dilçin, 1945; Doğan, 1992; Ediskun, 1983; Eyüboğlu, 1973) ve bu sözlükler yayımlanmıştır. “Türkçe Deyimler Üzerine Yazılan Makaleler Hakkında Bir Kaynakça” adlı makalede Kanmaz (2021: 174), deyimlerle ilgili olarak toplam 130 makaleye erişildiğini belirtmiş ve çalışmasında bu makalelerin özetine yer vermiştir.

Pendnâme'de tespit edilen deyimler şunlardır: “Acı söylemek, âciz kalmak, açlıktan ölmek, ağır (söz) söylemek, ağzı dili tutulmak, ah çekmek, ah etmek, ahiretini yapmak (zenginleştirmek), akıl erdirmek, aklına uymak, alnı açık yüzü ak, altın gibi, ar etmek, ayak basmak, ayakaltına almak, ayrı düşmek, azap çekmek, bağıryanmak, başı belada olmak, başı belaya girmek (uğramak), başı derde girmek, başıboş kalmak, başına dert (gaile) açmak, başını taştan taşa vurmak, başını yemek, belasını bulmak, besmele çekmek, bir yiyip bin şükretmek, bismillâh demek, boşa gitmek, boyun eğmek, can gözüyle bakmak, can vermek, canı acımak, canına kastetmek, canını almak, cemaatle namaz kılmak, cennete çevirmek, ciğer kebab olmak, davacı olmak, davasını gütmek, davet etmek, deli divane olmak, denli densiz söz söylemek, derde (derdine) derman olmak, derdine deva bulmak, derdine düşmek, derdini çekmek, destek olmak, dile getirmek, diline düşmek, dilini tutmak, divan durmak, dünyayı zindan (zehir) etmek (dünyayı başına dar etmek), düşkün olmak, düşman olmak, el açmak, elde tutmak, elinden almak, elinden tutmak, endişeye düşmek, esir etmek, eziyet etmek, fakir düşmek, faydasını görmek, feda etmek, feda olmak, felah bulmak, feragat etmek (göstermek), ferman çıkarmak, feryat etmek, fevt etmek, fevt olmak, fırsat bulmak, fırsat vermek, figan etmek, fikir edinmek, fitne sokmak, gaflete düşmek, gaipten haber vermek, galip gelmek, gam çekmek, gark etmek, gark olmak, gayret göstermek, gazaba uğramak, gönlü düşmek, gönül vermek, görüp gözetmek, gözden uzak tutmak, gözünü (gözlerini) açmak, gurura kapılmak, gücü yetmek, güçsüz düşmek, günah işlemek, haber vermek, hakkını helal etmek, hakkını vermek, hâli harap olmak, haram etmek, haram yemek, hatırını kırmak, hazırlıksız yakalanmak, helak etmek, helak olmak, hesaba çekmek, hesap görmek, hesap

sormak, hesap vermek (hesabını vermek), hesaptan düşmek, heves etmek, hizmet etmek (kılmak), hor görmek, hoş tutmak, hoşuna gitmek, hükmünü icra etmek, ıslah etmek, ibret almak, içi rahat etmek, içi yanmak, iflas etmek, iftiraya uğramak, ilham almak, iltizam etmek, infial uyandırmak, kadrini bilmek, kalbine girmek, kalbini doldurmak, kanaat getirmek, kanat germek, kaydına düşmek (kaygı çekmek), kazaya uğramak, kem gözle bakmak, kendini atmak, kendini bilmek, kendini tutmak, keramette bulunmak, kerem buyurun (eyleyin), kıraat etmek, kısmetine mâni olmak, kıssadan hisse almak (çıkarmak), kıymetini bilmek, korkuya kapılmak, kul olmak, kulağını açmak, kulak vermek, lal etmek, lanet etmek, malumu ilam etmek, mazur görmek, mecbur tutmak, meyl etmek (gönül vermek), mihnet çekmek, minnet etmemek, muhabbet beslemek, mum etmek, musallat etmek, namerde muhtaç olmak, nasihatte bulunmak, necat bulmak (kurtulmak), nefesine uymak, nefisini köreltmek (körülmek), nefisini yenmek, ömür sürmek, özen göstermek, özür dilemek, pişman olmak, rahat etmek, rahat olmak, rahata ermek, razı etmek, rezil rüsva olmak, rızasını almak, ruhunu teslim etmek, sadakat göstermek, salavat getirmek, selam vermek, selamete çıkmak, seyirci kalmak (olmak), sıkıntı çekmek, siper olmak, sözünü (pendini) tutmak, şüphe etmek, taam etmek, takati yetmemek, takdirini kazanmak, takrir etmek, tazarruda bulunmak, tedarikte bulunmak, temel atmak, tersine dönmek, tesir bırakmak, tuzaga düşmek (tuzaga girmek), tuzak kurmak, ümide kapılmak, ümidini kesmek, ümitsizliğe düşmek, üstün tutmak, viraneye çevirmek, yenik düşmek, yerine koymak, yol açmak, yol bulmak, yol gitmek, yol gözlemek, yola getirmek, yola gitmek, yola revan olmak, yoldan çıkmak, yolunu tutmak, yük altına girmek, yüreğini dağlamak, yüz çevirmek, yüz sürmek, yüze vurmak, yüzü ak olsun, zahmet çekmek, zahmete sokmak, zapt etmek, zapt olunmak, zayıf düşmek, zekât vermek, zihin açmak, zillete düşmek, zindan etmek, ziyan etmek, ziyan olmak, ziyaret etmek.”

Ahmed Mürşidî'nin *Pendnâme'sinde* deyimlerin kullanımı atasözlerine oranla daha fazladır. Şairin eserinde 228 deyim tespit edilmiştir. Mürşidî'nin atasözleri ve deyimleri sıklıkla kullanması onun yaşadığı dönemin dil özelliklerini şiirlerine başarılı bir şekilde aksettirdiğini göstermektedir. Yaşadığı dönemde canlılığını muhafaza eden bu dil malzemelerini adeta kayıt altına almıştır. Şair, şiirin vezni ya da kafiyesi gereği diğer divan şairlerinde olduğu gibi deyimlerin yapısında bazı değişiklikler yapmıştır. Deyimlerin yapısı ile ilgili tespitler şunlardır:

Bu deyimlerin büyük kısmı Türkçe kelimelerden oluşmaktadır ve günümüz Türkçesiyle birebir örtüşmektedir. Örnek: Acı söylemek, açlıktan ölmek, ağır (söz) söylemek, ağzı dili tutulmak, ah çekmek, ah etmek, alnı açık, gönlü

düşmek, gönül vermek, görüp gözetmek, gözden uzak tutmak, gözünü (gözlerini) açmak vb.

Bununla birlikte, bazı deyimlerde Türkçe kelimeler yerine eş anlamlı Arapça veya Farsça kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Örnek: kav1-1 girân (ağır söz söylemek), ahiret kesbi için (ahiretini yapmak), salma gâ'ileye başı (başına dert açmak, alma inkisârını (bedduasını almak), mutiim emrinize (boyun eğmek), destimiz al (elinden tutmak) olmadıñ aña destgîr (destek olmak) vb.

Pendnâme'deki bazı deyimlerin anlam bakımından günümüz Türkçesiyle örtüştüğü, ancak kelime düzeyinde dönemin diline özgü ses özelliklerinden kaynaklanan küçük farklılıklar taşıdığı tespit edilmiştir. Örnek: akıl irişmez (akıl erdirmek), altun itdürüp (altın gibi), bağrum kebâb (bağrı yanmak), başına irdi ol belâ (başı derde girmek), başın taşa ura (başını taştan taşa vurmak), cânıma buldı yol (canını almak), dava kılan (davasını gütmek), dîvâna turalar (divan durmak) vb.

Vezin ya da kafiye gibi zaruretler nedeniyle deyim oluşturulan kelimelerin bazen yer değiştirdiği görülmektedir. Örnek: başdıñ ayak (ayak basmak), atma ayak altına (ayakaltına almak), gitdi 'ömrüm boşına (boşa gitmek), kaşd idecekdir cânıña (canına kastetmek), getürmez dile (dile getirmek), düşer dilden dile (diline düşmek), kılalım haber (haber vermek), düşdi gönlüm (gönlü düşmek), tut kulağ (kulak vermek), bul necât (necat bulmak), çekme ta'âb (sıkıntı çekmek), açıla yol (yol açmak), getüremezsın yola (yola getirmek), acıdı cânı (canı acımak), düşer dilden dile (dilene düşmek), itdiñ harâm (haram etmek). Ola haşmıñ (düşman olmak) vb.

İki kelimedenden oluşan bir deyimde bazen kelimelerin arasına bir ya da birden çok kelimenin girdiği görülmektedir. Örnek: **tutuldı** anda **dili** (dili tutulmak), **'azâb-ı kabri bulur** (azap çekmek), **oldu** bu efkâr ile **bağrum kebâb** (bağrı yanmak), **kaşâyâ uğradı** şimdi **başım**(başı derde girmek), **şalma** ol **gâ'ileye** râhat **başı** (başına dert açmak), **virürler** gelecek işden **haberler** (gaipten haber vermek), **olmadıñ** bir nefse **zâbıt (nefsini yenmek)**, **kıldım** kamu **derdin tabîbi** (derdine deva bulmak), **tutaydı** 'avratınıñ **pendini** (sözünü tutmak), **düşürür** anları âhir **tuzâğa** (tuzağa düşmek), **uyma** cânım **nefsiñe** (nefsine uymak), **Alma** oğlum anlar **inkisârını** (bedduasını almak), sen niçün **olmadıñ** aña **destgîr** (destek olmak) vb.

Bazı kullanımlarda deyimlerin kısaltıldığı ya da kelimelerin farklı şekilde kullanılarak bazı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Örnek: acından ölmüş (açlıktan ölmek), yüzü ak (alını açık yüzü ak), 'azâb-ı kabri bulur (azap çekmek), avâre olma (başıboş dolaşmak), başın taşu ura (başını taştan taşu vurmak), 'Azrâ'il cânıma buldı yol (canını almak), icâbet eyledi (davete icabet etmek), hişşe al (kıssadan hisse almak), i'lâm eyleyem (malumu ilam etmek), itme heves (heves etmek), mâhbûs ider (zindan etmek), kabz oldu (ruhunu teslim etmek), vây olur (ziyan olmak) vb.

Bazı beyitlerde, isim unsuru Arapça ve Farsça kökenli olmasına rağmen günümüzde hâlâ kullanılmaya devam eden deyimlere rastlanmıştır. Örnek: feragat etmek, zillete düşmek, ziyan etmek, kiraat etmek, kanaat getirmek, selamete çıkmak, fevt etmek, fevt olmak, felah bulmak, nasihat etmek, sadakat göstermek, salavat getirmek, selam vermek, zekât vermek, takati yetmemek, takdirini kazanmak, takrir etmek, tazarruda bulunmak, tedarikte bulunmak vb.

Pendnâme'de en fazla geçen deyim salavat getirmek deyimidir. Hemen her bölümün sonunda tekrar etmiştir. Ah etmek, hor görmek, ibret almak, kalbine girmek, kulağını açmak, necat bulmak, nefesine uymak, yola revan olmak, yüz sürmek, zapt etmek deyimleri de en fazla tekrar edilen deyimler arasında yer almaktadır.

TABLO-2⁵ [Ahmed Mürşîdî'nin Pendnâme'sinde Tespit Edilen Deyimler]

DEYİMLER	TANIKLAR
"acı söylemek: olumsuz bir davranış karşısında gerçeği olduğu gibi söylemek." (TS, 2023: 16)	<i>Bilmedim ben saña acı söyledim Hâtırın yıkıldı tazîr eyledim</i> (s. 56/36a-12) Bilmeden sana incitici sözler söyledim, kalbini kırdım ve seni haksız yere azarladım.
"âciz kalmak: çok uğraşmasına karşın bir işi yapamamak." (TS, 2023: 22)	<i>Öyle bir fakre giriftâr olmuşam Rızk-ı peydâhıma 'âciz kalmışam</i> (s. 28/8a-8) Öyle bir yoksulluğa düşmüşüm ki, rızkımı kazanamaktan aciz kalmışım.
"açlıktan ölmek: dayanılmaz derecede acıkmak, çok acıkmak." (TS, 2023: 38)	<i>Kalur imiş acından ölmüş imiş Eyle halkı bu ahvâli bilürmüş</i> (s. 36/15b-13) Padişah orada açlıktan ölmüş. Halkı

⁵ Deyimlerin anlamı Güncel Türkçe Sözlük'ten (<https://sozluk.gov.tr> adresinden) alınmış, basılı *Türkçe Sözlük*'teki (TS, 2023) anlamları sayfa numarası verilerek karşısına yazılmıştır. Tablodaki sayfa, varak ve beyit numaraları M. Sait Mermutlu (İstanbul 2012) neşrine göre verilmiştir.

	da bu halini bilirmiş.
“ ağır (söz) söylemek: acı, dokunaklı sözler söylemek.” (TS, 2023: 68)	<i>Gör bu deñlü sende var haqq-ı cîrân</i> <i>Söyleme sen añlara kaavl-ı girân</i> (s. 59/39a-7) Komşunun üzerinde olan hakkın işte bu kadar önemlidir. Onlara sert veya incitici sözler söylemekten kaçın.
“ ağzı dili tutulmak: konuşmamak.” (TS, 2023: 74) “ gark olmak: gömülmek, batmak.” (TS, 2023: 1324)	<i>Tutuldu anda dili gitdi vakar</i> <i>Deñiz kavuşdı garğ olındı yek-bâr</i> (s. 203/189a-14) O anda dili tutuldu ağırbaşlılık, haysiyetli hali gitti; deniz kavuştu gark oldu bir kerede.
“ ah çekmek: derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.” (TS, 2023: 84)	<i>Ağlayu ağlayu bir âh eyledi</i> <i>Şermesâran ol günâhu söyledi</i> (s. 48/28b-9) Gözyaşları içinde derin bir ah çekti. Mahcup bir şekilde günahını itiraf etti. (Tekrar: 221a-11)
“ ah etmek: acı ile içini çekmek.” (TS, 2023: 84)	<i>Anası itdi oğul kayğu yime</i> <i>Âhiretde göresin âh eyleme</i> (s. 52/32a-6) Annesi: “Oğlum, kaygılanıp ah etme; Peygamberimizi ahirette göreceksin” dedi. (Tekrar: 84a-5, 163a-8, 167a-5, 167a-6, 86b-14, 217a-4, 217a-5, 217a-7, 217a-10, 218a-12, 218b-13, 219b-6, 219b-7, 237a-11, 239a-12, 246b-4, 260b-7, 262b-8)
“ ahiretini yapmak (zenginleştirmek): hayır işleri yaparak sevap kazanmak.” (TS, 2023: 87)	<i>Bu ile geldün niçün fikr eyle sen</i> <i>Âhiret kesbi için derk eyle sen</i> (s. 34/14a-12) Bu dünyâya neden geldin, farkına var. Ahireti kazanmak için dünyayı terk et.
“ akıl erdirmek: ne olduğunu anlamak, sırrını çözmek.” (TS, 2023: 99)	<i>Düzdi bir şâhın takımın ol yine</i> <i>‘Akı irişmez oldu mâli haddine</i> (s. 103/82b-10) O yine bir padişahın takımını düzdü. Malının çokluğuna akıl ermez oldu.
“ aklına uymak: başka birinin düşüncesine göre iş yapmak, davranmak.” (TS, 2023: 102)	<i>‘Akılña uy yürü anuñ râhına</i> <i>İletür seni Kerîm Allâh’ña</i> (s. 63/42b-7) Aklına danışarak onun izinden git; o seni yüce Allah’ın yoluna ulaştırır. (Tekrar: 150b-6)
“ alnı açık yüzü ak: çekinecek hiçbir durumu veya ayıbı olmayan.” (TS, 2023: 3680)	<i>Sözlerin tut valideyne olma ‘âk</i> <i>Yevm-i mahşerde olasin yüzü ak</i> (s. 52/32a-15) Anne ve babana dik başlı olama. Onların sözlerini daima dinle ki

	kıyamet günü yüzün ak olsun.
“altın gibi: mec. değerli, kıymetli.” (TS, 2023: 164)	<i>Ķâdir idi dilese itdürmeğe Tağı altun itdürüp gezdürmeğe</i> (s. 25/5a-11) Anne ve babana karşı dik başlı olma. Onların sözlerini her zaman dinle ki kıyamet günü yüzün ak olsun.
“ar etmek: utanmak.” (TS, 2023: 213)	<i>Âb-ı şer için eyü kâr eylemez Her günâh işi ider 'âr eylemez</i> (s. 165/148b-3) Kötülük, fenâlıkla ilgili iyilik kar etmez; her günahı işler hiç utanmaz. (Tekrar: 181b-10)
“ayak basmak: bir yere varmak, ulaşmak.” (TS, 2023: 304)	<i>Ķudreti virdim yere başdın ayak Arzı durdurdum saña kıldım tayak</i> (s. 211/198b-14) Gücümü verdim sen yere ayak bastın; dünyayı durdurdum sana dayak yaptım.
“ayakaltına almak: hakir görmek, gözden çıkarmak.” (TS, 2023: 308)	<i>Atma ayak altına zîr-i kalem Yürime usta a'lâ önince hem</i> (s. 39/18a-13) Hiçbir kalemi ya da kabuğunu yere atıp ayakaltında çiğneme; ayrıca hiçbir ustanın önünde yürüme. (Tekrar: 18b-4)
“ayrı düşmek: birbirinden uzakta kalmak.” (TS, 2023: 325)	<i>Görmedik bizler seni vâ hasretâ Ayrı düşdün bizlere vâ-veyletâ</i> (s. 311/303a-6) Bizler seni görmedik çılgılık ve feryat ederek bizlere ayrı düştün.
“azap çekmek: eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak.” (TS, 2023: 333)	<i>Hazer kıl kaşre-i bevlinden üvân 'Azâb-ı kabri bulur andan insân</i> (s. 38/17b-13) Ey kardeş, kendine idrar sıçramasından sakın. İnsan bu sebeple kabir azabı çeker.
“bağrı yanmak: üzüntü çekmek, çok acı duymak.” (TS, 2023: 357)	<i>Oldu bu efkâr ile bağrum kebâb Virmedin hiçbir sü'âlüme cevâb</i> (s. 65/44b-10) Yüreğim bu düşüncelerle adeta bir kebab gibi yandı. Sorularımın hiçbirine cevap vermedin.
“başı belada olmak: çözülmesi güç, sıkıntılı bir durumda olmak.” (TS, 2023: 418)	<i>Bildi zâhid key anası bed-du'â Eylemişdir başına irdi belâ</i> (s. 55/35b-1) O sofı, annesinin kendisine beddua ettiğini ve bu yüzden başının belaya girdiğini fark etti.
“başı derde girmek: sıkıntılı bir duruma düşmek.” (TS, 2023: 418)	<i>Bed-du'â kıldın harâb oldu işim Bir kazâya uğradı şimdi başım</i>

	(s. 55/35b-9) Bana bedduâ ettiğin için perişan oldum. Şimdi başım derde girdi. <i>Oldı emrâz-ı ğudâya mübtelâ</i> <i>Mâl ile başına irdi ol belâ</i> (s.29/9a-1) O, hastalıklı besinlere (içki ve haram yiyeceklere) bağımlı oldu ve malıyla birlikte başını belaya soktu.
“başiboş dolaşmak (veya gezmek): boş boş, aylak aylak, amaçsızca dolaşmak.” (TS, 2023: 428)	<i>Bulunma sen avâre olma bahtâl</i> <i>Rızâ-yı Bârî’de buluñ be-her-ĥâl</i> (s. 40/19b-3) Başiboş ve işsiz kalma; her hâlinle Allah’ın rızasına uygun yaşa.
“başına dert (gaile) açmak: sıkıntı yaratmak, üzüntü vermek.” (TS, 2023: 419)	<i>Ger emîn olduñsa nefsiñe kişi</i> <i>Şalma ol ğâ’ileye râhat başı</i> (s. 63/42b-11) Eğer kişi nefesine güveniyorsa bile, huzurunu bozup başını o belalı işe sokmasın.
“başını taştan taşa vurmak: çaresiz kalarak çok pişman olmak.” (TS, 2023: 421)	<i>Ata ğitdikde başın taşa ura</i> <i>Âĥir ol nâdim olur neden şoñra</i> (s. 54/34b-2) Ataların öldükten sonra başını taştan taşa vuracaksın. Sonunda sen pişmanlık duyacaksın.
“başını yemek: güç duruma düşmesine yol açmak.” (TS, 2023: 421)	<i>Dâĥi nicelere kıla işbu yir</i> <i>Niceleri yidi dâĥi seni yir</i> (s.32/12a-13) Bu topraklar, dünya var oldukça birçok insana ev sahipliği yapacaktır. Birçok canı aldı, seninki de onun elinden geçecek.
“bedduasını almak: biri tarafından kendisine ilenilmek.” (TS, 2023: 457)	<i>Alma oğlum anlar inkisârını</i> <i>Görme Ħakk’ın ol ‘itâb-ı nârını</i> (s. 58/38b-5) Evladım, anne ve babanın bedduasına maruz kalma. Allah’ın hakkıyla verdiği azabına ve cehennem ateşine düşme.
“belasını bulmak: hak ettiği cezayı görmek.” (TS, 2023: 466)	<i>Anası incindi andan şöyledi</i> <i>Bir belâya iresin oğul dedi</i> (s. 55/35a-1) Oğlu cevap vermeyince, annesi içindeki öfkeyi tutamayarak, "Ey oğul, bir belaya uğrayasın," dedi. (Tekrar: 78b-14, 78b-17)
“besmele çekmek: bir işe başlarken 'bismillahirrahmanirrahim' sözünü söylemek.” (TS, 2023: 490)	<i>Her zamân virince ol ‘âlem begi</i> <i>Besmele ile virürdi yüzügi</i> (s. 67/47a-12) O âlemin beyi (Hz. Süleymân), yüzüğünü her ne zaman verse,

	mutlaka besmele ile verirdi.
“bir yiyip bin şükretmek: kötü durumda olanlara bakarak kendi durumunun değerini bilmek.” (TS, 2023: 542)	<i>Hâlık'a şükreyle ümmetsin aña Bil anıñ qadrini ebed tursın aña (s. 269/258b-1)</i> Yaradana ümmet olduğun için şükretmelisin; bunun sonsuza kadar kıymetini bilmelisin. (Tekrar: 262a-13)
“bismillâh demek: bir işe uğurlu olması dileği ile başlamak.” (TS, 2023: 558)	<i>Bismillâh ola işiñ ibtidâsı Anuñ 'avniyle olur intihâsı (s. 21/1b-1. Beyit)</i> Başlangıcı Bismillah ile olan işin sonu Onun yardımıyla gerçekleşir. (Tekrar: 114b-4)
“boşa gitmek: harcanan emek, para hiçbir işe yaramamak, olumlu bir sonuca ulaşamamak.” (TS, 2023: 590)	<i>Bilmezem ben nice dem bu hırş ile Gitti 'ömrüm boşına bile bile (s. 100/79b-15)</i> Bu hırsla ben ne yapacağımı bilmiyorum, bile bile ömrüm boşa gitti.
“boyun eğmek: isteyerek veya istemeyerek uymak, katlanmak.” (TS, 2023: 600)	<i>Soñra gelürem ne dirsen kılñız Ben muñ'im emriñize biliñiz (s. 55/35b-3)</i> Geldikten sonra dilediğiniz her şeyi bana yapabilirsiniz. Emrinize boyun eğeceğimi biliniz.
“can gözüyle bakmak: kalp gözüyle bakmak.” (TS, 2023: ?)	<i>İt tefekkür niredesin kıl nazar Cân göziyle bağ göremez bu başar (s. 35/14b-7)</i> Düşün, nerede olduğunu iyice mülâhaza et. Ancak düşünürken kalp gözüyle bak; zira maddi göz hakikati göremez.
“canı acılamak: üzülmek, rahatsız olmak.” (TS, 2023: 671)	<i>Ol zamânda gördi ol şiddik anı Fâtıma sulţâna acıdı cânı (s. 25/5b-2)</i> Hz. Ebubekir o zaman onu gördü. Fâtıma sultan için içi sızladı.
“canına kastetmek: birini öldürmeye hazırlanmak.” (TS, 2023: 672)	<i>Hâtunuñ kaşd idecekdir cânıña Seni boyandırmak ister kanıña (s. 149/131b-5)</i> Hanımın canına kastederek seni kanına boyandırmak ister. (Tekrar: 171b-10, 177b-11)
“canını almak: öldürmek.” (TS, 2023: 673)	<i>Bunca var iken baña etbâ' oğul Geldi 'Azrâ'il cânıma buldı yol (s. 33/13b-2)</i> Bu kadar hizmetçi ve oğlum varken, Azrâil gelip canımı aldı. (Tekrar: 14a-3)
“cennete çevirmek: temiz, bakımlı, güzel bir yer durumuna getirmek.” (TS, 2023: 696)	<i>Bize imâni hil'ât eyle yâ Rab Yerimiz hûr u cennet eyle yâ Rab</i>

	(s. 184/168b-2) Ya Rabbi bize imanı kaftan et;Ya Rabbi yerimizi cennete çevir aydınlık et.
“ ciğer kebab olmak: büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.” (TS, 2023: 717)	<i>Açlık ile hâlleri olmuş harâb</i> <i>Zâr iderler ciğerim olmuş kebâb</i> (s. 45/24b-14) Açlıkla perişan olmuşlar, ciğerim kebaba döndü diye ağlayıp dururlar.
“ davacı olmak: dava etmek.” (TS, 2023: 924)	<i>Saâna ol yerde da'vâcı olalar</i> <i>Dîvân-ı Bârî'de da'vâ kılalar</i> (s. 72/51b-3) Mahşer günü sana davacı olacak ve Yaratan Allah'ın kurduğu mahkemede seni dava edecektir.
“ davasını gütmek: sürekli olarak bir konuyu savunmak veya gündemde tutmak.” (TS, 2023: 924)	<i>Bunda mülkim var deyü da'va kılan</i> <i>İrişür ölüm sözi olur yalan</i> (s.33/12b-11) Bu dünyada malım var deyip davasını güden kişinin ölünce sözü yalan olur.
“ davet etmek: çağırmak.” (TS, 2023: 925)	<i>Kabriñe da'vet iderler soñ günü</i> <i>Hâlık'ın mihmânısın dünyâ soñu</i> (s. 139/120b-1) Sen Halık'ın bir misafirisin dünyanın son bulduğunda gelip kabrinde çağırırlar. (Tekrar: 124b-12, 156-1, 281b-4, 292b-2)
“ davete icabet etmek: çağrılı olduğu yere gitmek.” (TS, 2023: 925)	<i>Ol Resül Ekrem icâbet eyledi</i> <i>Kapuya varınca Cebrâ'il didi</i> (s. 143/125a-1) O Resul Ekrem davete icabet etti. Kapiya varınca Cebrail dedi.
“ deli divane olmak: aşırı derecede ilgi göstermek.” (TS, 2023: 949)	<i>Şehre girmiş ol haberi almışam</i> <i>Ol firâk ile dîvâne olmuşam</i> (s. 138/119b-14) Şehre girip o haberi alınca o ayrılıkla deli divane oldum.
“ denli densiz söz söylemek: uygunsuz, yakışsız ve saygısız sözler söylemek.” (TS, 2023: 970)	<i>Şer'i teklifâtını redd eyleme</i> <i>Anları incidecek söz söyleme</i> (s. 54/33b-15) Şeriatın kurallarını reddetme, onları incitecek söz söyleme.
“ derde (derdine) derman olmak: soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek.” (TS, 2023: 981)	<i>Sen yaratmasan halâsı bulamam</i> <i>Gayrilerden derde dermân olamam</i> (s. 205/192a-15) Alahım sen yardım etmesen ben kurtuluşu bulamam; senden başkası derdime derman olamaz. (Tekrar: 192b-2, 200a-10, 212a-9,240b-8, 275b-8)
“ derdine deva bulmak: sıkıntıyı çözümlenmek, atlatmak, çaresizliği yenmek.”	<i>Yaratdı söyledi aña habîbi</i> <i>Seni kıldım kamu derdin şabîbi</i>

(TS, 2023: 981)	(s. 21/1b-8) Onu yarattı ve seslendi: Ey sevgilim, seni tüm dertlerin hekimi yaptım. (Tekrar: 247b-2)
“ derdine düşmek: yapılması gereken bir şeyi gerçekleştirmenin yollarını aramak.” (TS, 2023: 981)	<i>Ahmedî sen mâl u mülkim var dime</i> <i>Anlar için düşme bu derd ü gama</i> (s. 33/12b-10) Ahmedî, "Malım ve mülküm var" diye övünme; onlar için kederlenip tasa çekme. (Tekrar: 3a-12)
“ derdini çekmek: üzüntüsüne katlanmak.” (TS, 2023: 981)	<i>Niceler saña anuñ'çündür nöker</i> <i>Gice gündüz hizmet ü derdin çeker</i> (s. 101/80b-7) Çokları sana onun için kul köledir. Gece gündüz hizmet edip derdini çekerler.
“ destek olmak: güç sağlamak, yardımcı olmak.” (TS, 2023: 985)	<i>Var idi koñşuluğunda bir fakîr</i> <i>Sen niçün olmadıñ aña destgîr</i> (s. 60/40a-13) Senin fakir bir komşun vardı; neden ona yardım etmedin? (Tekrar: 40b-9)
“ dile getirmek: 1) konuşturmak, 2) belirtmek, anlatmak, açıklamak, ifade etmek.” (TS, 2023: 1010)	<i>Her biri kendi işin sürer yola</i> <i>Mañlumuñ hâlini getürmez dile</i> (s. 150/133a-13) Herkes kendi sorunlarını anlatır; mazlumun halini kimse dile getirmez.
“ diline düşmek: yermek veya alay etmek amacıyla birinin kötü veya yanlış davranışını sürekli söylemek.” (TS, 2023: 1012)	<i>Ol kişi varup anı söyler ele</i> <i>Şây olup ol sır düşer dilden dile</i> (s. 152/135a-2) O kişi bu haberi alıp onu herkese söyler; her tarafa yayılmış olan söz sır olmaktan çıkar dilden dile düşer.
“ dilini tutmak: sonunu düşünmeden gelişigüzel konuşmaktan sakınmak.” (TS, 2023: 1012) “ gözü gibi bakmak (veya saklamak veya esirgemek veya sakınmak): bir şeye aşırı ilgi göstermek, önemle bakıp korumak.” (TS, 2023: 1421)	<i>Gözinden şakla nâ-mahrem yüziñi</i> <i>Diliñ fut söyleme gıybet sözini</i> (s. 40/19a-10) Gözünü, sana helal olmayan şeylerden uzak tut. Dedikodu yapma ve dilini kontrol et.
“ divan durmak: el pençe divan durmak.” (TS, 2023: 1035)	<i>Günde beş kerre dîvânım kıralar</i> <i>Yâr olanlar ol dîvâna fıralar</i> (s. 41/21a-4) Günde beş vakit büyük bir meclis kurun; Allah'ı sevenler bu mecliste bir araya gelip huzurumda dursunlar. (Tekrar: 101a-1)
“ dünyayı zindan (zehir) etmek, (dünyayı başına dar etmek): bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak.” (TS, 2023: 1106)	<i>Gice gündüz ol seni zâr eylemiş</i> <i>Bu cihânı başıña dâr eylemiş</i> (s. 69/49a-3) O, gece gündüz seni diline dolamış;

	kini, dünyayı başına zindan etmiş.
“ düşkün olmak: çok önem, değer vermek, hayran olmak, vurulmak.” (TS, 2023: 1110)	<i>Olur bir gayri âdem aña nâ’il</i> <i>Görünce anı olur aña mâ’il</i> (s.72/51a-15) Başka bir adam ona sahip olur. Onu görünce bu kez de o adama düşkün olur.
“ düşman olmak: kin beslemeye başlamak.” (TS, 2023: 1111)	<i>İşit mahşerde nice ola hâlîñ</i> <i>Ola haşmîñ saña anda ‘uyâlîñ</i> (s. 72/51b-2) Dinle, mahşer günü halin nasıl olacak! O zaman eşin bile senin düşmanın olacak.
“ el açmak: 1) dilenmek, 2) başkasının yardımını isteyecek durumda olmak; 3) kâğıt açmak.” (TS, 2023: 1153) “ namerde muhtaç olmak: güvenilmeyecek kimselerden yardım istemek zorunda kalmak.” (TS, 2023: 2461)	<i>Ol kifâyet denlü hâl işde bulun</i> <i>Kimseye muhtâc olup açma elin</i> (s. 26/6b-8) Hayatını sürdürebileceğin kadarına razı ol. Kimseye el açıp muhtaç duruma düşme. (Tekrar: (2) 286b-9)
“ elde tutmak: sahibi olsun olmasın, bir malı mülkiyeti altında bulundurmamak, zilyet olmak.” (TS, 2023: 1155)	<i>Ŧutayım elde kanâ‘at pîşeyi</i> <i>Rızık için görmem dahı endîşeyi</i> (s. 44/24a-1) Kanaat yolunu hayatımda kararlılıkla benimsemeliyim. Rızıkım için asla endişeye düşmemeliyim.
“ elinden almak: bir şeyden mahrum etmek.” (TS, 2023: 1157)	<i>Ğaflet ile aldadır dünyâ bizi</i> <i>Elden alır bu fenâ milkimizi</i> (s. 33/12b-13) Dünya, bizi gafletle aldatır ve gelip geçici olan malımızı elimizden alır.
“ elinden tutmak: yardım etmek.” (TS, 2023: 1157)	<i>Dest-gîr ol destimiz al yâ hakîm</i> <i>Kıl hâlâs eyle bizi gamdan selîm</i> (s. 49/29b-3) Ey hakîm olan Allah, yardım et, elimizden tut. Selim kıl, bizi gamdan halas eyle.
“ endişeye düşmek: tasaya kapılmak, kaygılanmak.” (TS, 2023: 1186)	<i>Eylük işi saña dâ‘im pîşe kıl</i> <i>Kemlige eyü işi endîşe kıl</i> (s.139/120b-9) İyilik işini kendine daima meslek edin; kötülüğe iyilik işinde tasalanma.
“ esir etmek: 2) mec. Alıkoymak, meşgul etmek.” (TS, 2023: 1209)	<i>Sen ne ile ‘uch idersîñ yâ denî</i> <i>Nefs-i emmâre esîr itdi seni</i> (s. 162/145b-8) Sen ne ile kibirlenirsen ey alçak, soysuz, nefsi emmare seni esir onunla etmiştir. (Tekrar: 263a-5)
“ eziyet etmek: zahmet ve sıkıntı vermek, canını yakmak.” (TS, 2023: 1246)	<i>‘Afvî kıl saña eziyyet eyledim</i> <i>Bunca te‘hîr-i ziyâret eyledim</i>

	(s. 77/56a-7) Sabah olunca karısının yanına tekrar geldi ; sana eziyet ettim beni affet dedi. (Tekrar: 176a-2)
“ faydasını görmek: yarar sağlamak.” (TS, 2023:1262)	<i>Sen gidersin buni ihvâna vedâ‘ Eyle bundan kesb oluna intifâ‘</i> (s. 22/2b-9) Bu dünyadaki kardeşlerine veda edip ayrılırsın. Ancak bıraktığın eser, okuyanlara fayda sağlasın.
“ feda etmek: kıymak, gözden çıkarmak.” (TS, 2023: 1264)	<i>Ol sabâhın uykusun eyle fedâ Tur namâza kıl anıñ mihrin edâ</i> (s. 293/285a-13) Sabah uykusunu feda et, namaza dur onun dostluğunu ifa et.
“ feda olmak: uğrunda yok olmak.” (TS, 2023: 1264)	<i>Âl u evlâdım şahâbem yâ Hudâ Ümmetim yolına olsunlar fedâ</i> (s. 303/295b-11) Ey Allah'ım ailem, evlâdım, dostlarım ümmetimin yoluna feda olsunlar.
“ felah bulmak: kurtulmak, onmak.” (TS, 2023: 1265)	<i>Hak Te‘âlâ aña viridi dü cenâh Gel semâya halk elinden bul felâh</i> (s. 24/4b-4) Hak Teâlâ ona iki kanat verdi ve şöyle dedi: "Sema'ya yüksel, halkın elinden kurtul, felahı bul."
“ feragat etmek (göstermek): hakkından vazgeçmek, el çekmek.” (TS, 2023: 1270)	<i>Ahmedi bundan ferâgat eyle sen Her dü ‘âlem içre râhat olasen</i> (s. 215/203a-5) Ahmedi bundan (nefsine uymaktan) vazgeç ki her iki alemde de rahat olasin.
“ ferman çıkarmak: yetkili bir kimse tarafından buyruk verilmek.” (TS, 2023: 1272)	<i>Çünkü şahitleri hâkim dinledi Hâtununı recmine fermân eyledi</i> (s. 189/173b-14) Hakim şahitleri dinledi ve kadının taşa tutularak öldürülmesini ferman eyledi.
“ feryat etmek: yüksek sesle haykırmak.” (TS, 2023: 1273)	<i>Mekteb uşakları feryâd eyledi Varup atasına hâli söyledi</i> (s. 203/190a-10) Mektep çocukları bağırsarak durumlarını babalarına söylediler.
“ feryat etmek: mec.büyük bir yokluk, zarar ve sıkıntı içinde bulunmak.” (TS, 2023: 1273)	<i>Sen ki şâhım güç idersün nideyim Dâd için ben kime feryâd edeyim</i> (s. 205/192a-1) Şahım sen ki bana zulm edersin; ben adalet için kime yalvarıp yakarayım.
“ fevt etmek: tirmek, elden kaçırmak.” (TS, 2023: 1276)	<i>Selefin hâline olduñ haberdâr Elinde fırsatı fevt itme zinhâr</i> (s. 36/16a-7) Geçmişteki hükümdarların durumunu

	biliyorsun; Sakın elindeki fırsatı kaybetme.
“ fevt olmak: 1) yitmek; 2) ölmek.” (TS, 2023: 1276)	<i>Hem didi fevt olmaz illâ müslimân Tâ olasız ol beğâda sâlimân (s. 250/239b-9)</i> Hem dedi: "O kişi Müslüman olarak yok olmaz. O, ebediyette sağlıklı ve güvende, emniyet içinde olur."
“ fırsat bulmak: uygun, elverişli zaman bulmak.” (TS, 2023: 1280)	<i>Söylemedi çünkü Bi'smi'llâh'ı ol Furşatına buldı a'dâ aña yol (s. 68/47a-15)</i> O, Besmele çekmediği için düşmanları yüzüğü ele geçirme fırsatı buldular. (Tekrar: 47a-15, 170a-9, 131a-15)
“ fırsat vermek: bir işi yapmak için uygun, elverişli şartı sağlamak.” (TS, 2023: 1281)	<i>Gelince furşatı virmez emânu Yire urmuş nice biñ pehlivânu (s. 286/277b-13)</i> Gelince fırsatı hayret, şaşkınlık vermez; Yere vurmuş nice pehlivanı.
“ figan etmek: bağırarak ağlamak, inlemek.” (TS, 2023: 1285)	<i>Teniñ evde iken iderler efgân Olursun gözden irak kalbe nisyân (s. 72/51a-14)</i> Bedenin gömülmeden önce üzerine feryat figan ederler, ancak toprak altına girdikten sonra, gözden irak olduğun gibi kalplerden de yavaş yavaş silinirsin.
“ fikir edinmek: kanaat sahibi olmak.” (TS, 2023: 1286)	<i>Gece gündüz fikr iderem bu işi Gönlümi almış bu gamlar teşvişi (s. 64/44b-3)</i> Gece gündüz bu işi düşünüp durur, dönüp dolaşırım. Bu üzüntü karmaşası yüreğimi tamamen doldurmuştur.
“ fitne sokmak: ara bozmak, insanları birbirine katmak.” (TS, 2023: 1296)	<i>Hüb bu şahıñ kızıdır itdiñ zinâ Fitne koyduñ 'âleme işiñ fenâ (s. 165/148b-15)</i> Bu güzel, şahın kızıdır zina ettin; yeryüzüne fitne koydun herkesi birbirine kattın, kendini kötü bir duruma koydun.
“ gaflete düşmek: gaflet içinde kalmak.” (TS, 2023: 1316)	<i>Olma gâfil bu denî dünyâ seni Aldamasun 'ahd-i mısakın îanı (s. 34/14a-11)</i> Dünyâ malı için gaflete düşme, dünya

	seni aldatmasın, verdiği sözünü unutma. (Tekrar: 18a-8, 19a-3, 19b-2, 283a-5)
“ gaipten haber vermek: kendisinde manevi güç olduğuna inanılan kimse, gelecekte neler olacağından veya bilinmeyen âlemden haber vermek.” (TS, 2023: 1318)	<i>Bilürler ‘ilm-i cifri kâmil erler</i> Virürler gelecek işden haberler (s. 267/256-b12) Cifr ilmüne dayanarak gelecekte haber veren kamil kişiler, olacak olan işlerden haber verirler.
“ galip gelmek: yenmek, üstün gelmek.” (TS, 2023: 1319)	<i>Lîk gâlib olsa şefkat üzre âh</i> <i>Ol kazâ-yı Hak bulur evlâda râh</i> (s. 59/38b-12) Lakin annenin ettiği beddua, şefkatini aşarsa, ezelde takdir eden Allah, o evlada keder ve sıkıntı verir. (Tekrar: 159a-6, 40b-11, 45b-10, 227b-7, 288a-9, 289a-6)
“ gam çekmek: tasalanmak, kaygılanmak, üzülmek.” (TS, 2023: 1320)	<i>Mülk için dünyâda gam yiyenleri</i> <i>İşid bu mülk benim diyenleri</i> (s. 31/11a-3) Mal mülk için dünyâda gam (üzüntü) çekenleri, bu dünyâ malı benimdir diyenleri işit. (Tekrar: 49a-9)
“ gark etmek: 2) mec. birine bir şeyi bol bol vermek.” (TS, 2023: 1324)	<i>Didi kim var ol kulu şuya garğ it</i> <i>Benim bir ulu kaydım var yüri git</i> (s. 200/186b-1) O kulu suda kim boğdu; benim büyük bir tasam var sen var yürü git. (Tekrar: 196b-5)
“ gark olmak: gömülmek, batmak.” (TS, 2023: 1324)	<i>Gayri hayvanlar benî âdem için</i> Garğ olındı cümle kuşlar yâ niçün (s. 100/78b-17) İnsanoğulları için başka hayvanların tamamını niçin gark olundu. (Tekrar: 112a-1, 177a-5)
“ gayret göstermek: çaba harcamak, başarmak için çalışmak.” (TS, 2023: 1327) “ cemaatle namaz kılmak: imama uyararak namaz kılmak.” (TS, 2023: 692)	<i>Anladın fazl-ı cemâ‘at-i kirâm</i> Sa‘yi kııl terk eyleme anı müdâm (s. 43/22b-14) Cemaatle kılınan namazın lütuf ve ihsanını kavradın. Namazlarını sürekli cemaatle kılmaya gayret et ve asla terk etme.
“ gazaba uğramak: güçlü bir kimsenin hışmına uğramak.” (TS, 2023: 1329)	<i>Yoksa Hâlık’dan saña irer belâ</i> Ğazab-ı haqq’a olursun mübtelâ

“başı belaya girmek (uğramak): sıkıcı, üzücü bir durumla karşılaşmak.” (TS, 2023: 418)	(s. 54/34b-8) Yoksa Yaraticı olan Allah’tan belanı bulur ve O’nun gazabına uğrarsın.
“gönlü düşmek: âşık olmak.” (TS, 2023: 1404)	<i>Vâkıf olup vardım anıñ yanına</i> Düşdi gönlüm vaşlınuñ dermânına (s. 193/178b-11) Haberdar olup onun yanına vardım; ona kavuşmanın ilacı gönlüme düştü. (Tekrar: 217b-7)
“gönül vermek: bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek.” (TS, 2023: 1402)	<i>Yakında çünki sen bundan gidersin</i> Gönül virme buña tiz unudırsın (s. 31/10b-12) Yakında sen de bu geçici dünyadan ayrılacaksın. Hızla geçip gidecek olan dünya malına gönül verme, unutacağına değer verme. (Tekrar: 46a-14, 51a-4, 183b-8, 174a-14, 179a-10)
“görüp gözetmek: korumak, yardım etmek, mukayyet olmak.” (TS, 2023: 1428)	<i>‘Avrat ile eyleme çok ülfeti</i> Virme gönlün şohbetine gayreti (s. 66/46a-13) Karınla fazla konuşma, sohbetine gönlünü istekle kaptırma.
“gözünü (gözlerini) açmak: görüşünü değiştiren bilgi vermek, uyarmak.” (TS, 2023: 1423)	<i>Sen niçün efkarları gözetmedin</i> <i>Hakk-ı cîrânıma râğbet itmedin</i> (s. 60/40a-15) Sen neden fakirleri gözetmedin? Benim (Allah) komşuluğuma râğbet etmedin.
“gözünü (gözlerini) açmak: görüşünü değiştiren bilgi vermek, uyarmak.” (TS, 2023: 1423)	<i>Bu ne gafletdir eyâ gâfil uyan</i> Gözlerin aç yola girmiş kârübân (s. 96/75a-13) Bu nasıl bir hâl ki çevrendeki olanları fark edemiyor, açık gerçeği göremiyorsun? Gaflet içinde kalma, uyan! Kervan yola çıkmış, gözlerini aç!
“gurura kapılmak: büyülenmek, gururlanmak.” (TS, 2023: 1438)	<i>Didiler bu fakîr mağbûn idi</i> <i>Şoñra mâla irdi key mağrûr idi</i> (s. 29/8b-9) Dediler ki: "Bu fakir, şaşkın bir şekilde kendi halindeydi. Ama sonra mal sahibi olunca, gurura kapıldı."
“gücü yetmek: eldeki imkânlarla ancak	<i>Kimseniñ aña güci yitmez idi</i>

altından kalkabilmek, üstesinden gelebilmek.” (TS, 2023: 1440)	<i>Ḥalka aslâ merḥamet itmez idi</i> (s. 30/9b-12) Kimsenin ona gücü yetmezdi. Halka asla merhamet göstermezdi. (Tekrar: 157b-10)
“ güçsüz düşmek: gücü yetmemek.” (TS, 2023: 1442)	<i>Ḥamâm dîvârına tayanma zinhâr</i> Vücûdı süst ider görürsün üzrâr (s. 39/18b-10) Hamam duvarına kesinlikle dayanma, vücudu zayıf düşürür.
“ günah işlemek: günah sayılan davranışta bulunmak.” (TS, 2023: 1452)	<i>Bu virdi baña ruḥşat yâ İlâhî</i> Ki kıldım bunca cürm ile günâhı (s. 72/51b-10) Ey Allah'ım, bu bana izin verdi. Bana izin verdiği için de ben de bu kadar suç ve günah işledim.
“ haber vermek: bildirmek, haber ulaştırmak.” (TS, 2023: 1476)	<i>Ṭabîb-i 'âlem ol sulḫânımızdan</i> Ḥaber vir bize ol dermânımızdan (s. 251/240b-5) Bizim derdimize derman olan alemin doktoru o sultanımızdan haber ver.
“ hakkını helal etmek: hakkını, emeğini bağışlamak.” (TS, 2023: 1491)	<i>Virmeyem şimden girü zahmet size</i> Sen helâl eyle geçen günü bize (s. 116/94b-15) Şimdiden size zahmet vermeyeyim; geçen günlerimizde hakkını bize helal et.
“ hakkını vermek: gereğini bütün olarak yerine getirmek: Bu yemeğin hakkını vermişsin. (TS, 2023: 1491)	<i>Her 'ibâdîñ hakkını vir ol selîm</i> <i>Ḳullar anıñla bulur nâr-ı caḫîm</i> (s. 110/89a-11) Her ibadetin hakkını ver selamette ol; kullar onunla cehennem ateşinden kurtulurlar.
“ hâli harap olmak: bitkin, perişan olmak, kötü duruma düşmek.” (TS, 2023: 1496)	<i>Şağ olaydı 'askere gider idi</i> <i>Âhîret yurdın harâb ider idi</i> (s. 71/50b-8) Sağ olsaydı askere gider. Âhîret hayatını harap ederdi. (Tekrar: 263b-15)
“ haram etmek: o şeyden umulan yarar ve rahatı tattırmamak.” (TS, 2023: 1516)	<i>Nice yıl saña olunmuşlardı râm</i> <i>Giceler uykuların itdîñ harâm</i> (s. 57/37a-12) Uzun yıllar boyunca sana itaat ettiler. Gecelerce uykularını onlara haram

	ettin.
<p>“haram yemek: toplumun gelenek ve göreneklerine veya dinî kurallarına aykırı olarak bir şeyi kendi yararına kullanmak, sahiplenmek.” (TS, 2023: 1516)</p> <p>“zekât vermek: Müslümanlıkta, sahip olunan mal ve paranın kırkta birlik payını sadaka olarak dağıtmak.” (TS, 2023: 3698)</p>	<p><i>Bunlar anlardır harâmı yidiler</i> <i>Hem ğânîlerdi zekât virmediler</i> (s. 307/299b-3)</p> <p>Bunlar zekatını vermeyen, haram yiyen zenginlerdi.</p>
<p>“hatırını kırmak: üzmek, gücendirmek.” (TS, 2023: 1533)</p>	<p><i>Hiç birinin hâtırını kırmadı</i> <i>Cümlesini râzî hoşnûd eyledi</i> (s. 69/49a-5)</p> <p>Hiçbirinin gönlünü kırmadı. Hepsini memnun etti ve razı kıldı. (Tekrar: 36a-12)</p>
<p>“hazırlıksız yakalanmak: ani gelişen bir olayla beklenmedik bir biçimde karşılaşmak.” (TS, 2023: 1557)</p>	<p><i>Anuñ evlâd-ı neslinden olasin</i> <i>Tedâriksiz revâ mı bulnasın</i> (s. 35/14b-9)</p> <p>Onun (Hz. Âdem) evladlarının neslinden olasin. Hazırlıksız bulunman revâ mıdır?</p>
<p>“helak etmek: öldürmek, ortadan kaldırmak.” (TS, 2023: 1561)</p>	<p><i>Yâ lâ'in ol demde ki ķavm-i cânnı</i> <i>Ķudreti virdim helâk itdiñ anı</i> (s. 171/155a-3)</p> <p>Ey lânetlenmiş, Hakk'ın rahmetinden mahrum olmuş, lânetli o zamanda cin tâifesini; kudreti verdim, sen de onu helak ettin.</p>
<p>“helak olmak: yok olmak.” (TS, 2023: 1561)</p>	<p><i>Olmuşuz aç idegör bize meded</i> <i>Kim helâk olur bu leşker bi'-adet</i> (s. 31/11a-8)</p> <p>Acıktık, bize yardım et. Yoksa senin askerlerin olarak burada açlıktan yok olup gideceğiz.</p>
<p>“hesaba çekmek: bir kişiden, bir kuruldan yaptığı işler için açıklama ve savunma istemek.” (TS, 2023:1571)</p>	<p><i>Ağniyâ olan hîsâba furalar</i> <i>Fakîr olanlar cinâna varalar</i> (s. 22/3a-7)</p> <p>Zengin olanlar hesaba çekileler. Fakir olanlar ise cennete gireler. (Tekrar: 259a-13)</p>
<p>“hesap vermek (hesabını vermek): herhangi bir davranışın sebebini açıklamak, anlatmak.” (TS, 2023: 1571)</p>	<p><i>Alur emlâkin seni iflâs ider</i> <i>Var hîsâb vir deyü yire habs ider</i> (s. 31/11a-2)</p> <p>Malını ve mülkünü alarak seni iflâsa sürükler. Seni, "Dünya malının hesabını ver!" diyerek dünyaya bağımlı hale getirir.</p>
<p>“hesap görmek: alacakla vereceği</p>	<p><i>Atdı yabâne çanağını o dem</i></p>

karşılaştırıp ödeşmek." (TS, 2023: 1571)	<i>Dir niçün bunuñ hisâbını görem</i> (s. 24/4a-14) O zaman çanağı bir tarafa attı ve "Niçin bunun hesabını göreyim?" dedi. (Tekrar: 210a-3, 263a-4)
"hesap sormak: bir konuda açıklama ve savunma istemek, sorumlu tutmak." (TS, 2023: 1571)	<i>Ol eger bilmezse koñşı hakkını</i> <i>Ĥâlık'ın sü'âl ider yarın anı</i> (s. 60/40a-12) Eğer o komşu hakkını vermiyorsa, Yaratan Allah âhirette bunun hesabını sorar.
"hesap vermek (hesabını vermek): bir işin sorumluluğunu yüklenmek." (TS, 2023: 1571) "necat bulmak: kurtulmak." (TS, 2023: 2474)	<i>Helâl olup virilmişse zekâti</i> <i>Ĥisâb âsân ola bula necâtı</i> (s. 26/6b-6) Malının zekâtı verilmişse helal olur. Zekâtını veren kişinin hesabı kolaylaşır ve kurtuluşa erer.
"hesaptan düşmek: hesaptan, borçtan, alacaktan indirmek, çıkarmak." (TS, 2023: 1572)	<i>Viridi anı bir fakire ol zamân</i> <i>Ĥurtulalum dir hisâbından hemân</i> (s. 24/4a-11) O zaman tarağı bir fakire verdi ve, "Bunun hesabından hemen kurtulalım," dedi.
"heves etmek: bir şeye karşı istek duymak, eğilimli olmak." (TS, 2023: 1574)	<i>Mâl-ı dünyâ çoğına itme heves</i> <i>Düzüp eñrafına itme sen kafes</i> (s. 10/10a-6) Dünya malının çokluğuna heves etme; onu etrafına dizerek kendine bir kafes hâline getirme. (Tekrar: 80a-13, 10b-2)
"hizmet etmek (kılmak): mec. birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak." (TS, 2023: 1598)	<i>Gör nice rahatlığı virdi saña</i> <i>Sen de Ĥidmet kııl rızâsınca aña</i> (s. 35/15a-1) Allah, hayatının birçok alanında sana rahatlık verdi. Sen de O'nun rızasını kazanmak için hizmet etmeye gayret et. (Tekrar: 33b-12, 37a-8, 286a-3)
"hizmet etmek: iş görmek, çalışmak." (TS, 2023: 1598)	<i>İtdüler Ĥidmet aña yaşra Ĥarem</i> <i>Ol Ĥarem Ĥaşşa başamazdı Ĥadem</i> (s. 68/48a-2) Köy ve harem halkı farkında olmadan ona hizmet ederdi. Harem, onun emri olmadan bir adım bile atmazdı.
"hor görmek: bir kimseye değersiz gözle bakmak." (TS, 2023: 1602)	<i>Gerçi dünyâda göze Ĥordur fakîr</i> <i>ÂĤiret ilinde anlardır emîr</i> (s. 25/5b-10) Dünyada kanaatkâr olan kimse genellikle göze değersiz görünür; ancak ahiret hayatında onlar, sözü geçen ve üstün olanlardır. (Tekrar: 18a-11, 18b-5, 45b-7, 139a-

	12)
“ hoş tutmak: birine iyi ve sevecenlikle davranmak.” (TS, 2023: 1606)	<i>Bunda virenler bekâya mâlini Anda varup hoş bulalar hâlini</i> (s. 35/15b-5) Dünyada ahiret yolunda malını verenler, ahirete vardıklarında kendilerini iyi konumda bulacaklar.
“ hoşuna gitmek: beğenmek.” (TS, 2023: 1606)	<i>Adı ismiyle çağırma anları Hâlık’a hoş gelmez itme bunları</i> (s. 54/33b-13) Anne ve babanı ismiyle çağırma, bunlar yaratıcı olan Allah’ın hoşuna gitmez.
“ hükmünü icra etmek: gerekeni yerine getirmek.” (TS, 2023: 1617)	<i>Ben anuñ dostıyam aña söyleyem Hakkınız var ise icrâ eyleyem</i> (s. 115/94a-12) Ben onun dostu olduğunu ona söyleyeyim; hakkınız varsa gereğini yerine getireyim.
“ ıslah etmek: iyi bir duruma getirmek, iyileştirmek, düzeltmek.” (TS, 2023: 1630)	<i>Hak seni yâ oğlum iflâh eylesin Yâ oğul atañ Hak ıslâh eylesin</i> (s. 110/88b-15) Ey oğlum Allah seni selamete çıkarınsın; ey oğul Allah seni yola getirsin. (Tekrar: 133b-6)
“ ibret almak: ders almak.” (TS, 2023: 1641)	<i>Benden alın ‘ibreti siz yâ civân Kimseye bâkî degildir bu cihân</i> (s. 33/13a-10) Ey dostlar, benden ibret alın; bu dünyada hiç kimse sonsuza dek kalmaz. (Tekrar: 15a-6, 34b-9, 36b-4 45a-14, 50b-9, 157b-5, 162a-7, 123a-11, 92a-8, 112a-9, 136b-10, 146a-18, 152a-15, 224b-7, 299a-12, 70a-11)
“ içi rahat etmek: sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek.” (TS, 2023: 2757)	<i>Gayriniñ râhatlığını istemez Ol hased kendini râhat eylemez</i> (s. 60/39b-9) Kendinden başka kimsenin rahat etmesini istemez; ancak bu kıskançlığı yüzünden kendisi de huzur bulamaz.
“ içi yanmak: büyük bir acı.” (TS, 2023: 1644)	<i>Bu hased âteşdir içi yandırır Taşrada görünmez içi yandırır</i> (s. 100/79b-9) Bu düşmanlık, ateş gibidir; insanın içini yakar. Dışarıdan görünmez, ama içten içe kavurur.
“ flas etmek: mec. düşünce, iddia, tez, kimse vb. yenilgiye uğramak, değeri düşmek.” (TS, 2023: 1660)	<i>Şol ‘ömür sermâyesin virme yele Varma iflâs ol bâkî ebed ile</i> (s. 34/14b-4) Hayatını gelip geçici bir rüzgâra kaptırma, kalıcı olmayan şeylere

	tutunup hüsrana uğrama.
“iftiraya uğramak: kasıtlı ve asılsız suç yüklenmek.” (TS, 2023: 1662)	<i>Bed-du'â kıldı baña aşlı budur</i> İftirâya uğradım bâ'îd odur (s. 56/36a-15) Annem bana beddua etti, bunun sonucunda ben iftiraya uğradım, sebep budur.
“ilham almak: esinlenmek.” (TS, 2023: 1691)	<i>Hak Te'âlâ'dan aña ilhâm olur</i> <i>Var uşağı söylediñ i'lâm olur</i> (s. 56/35b-15) Allah o sofuya ilham verir, Allah ona “kadının karnındaki bebeği her şeyi anlatacaktır git” der. (Tekrar: 36b-1)
“iltizam etmek: Gerekli bulma, lüzumlu sayma ve buna göre gereğini yapma.” (TS, 2023: 1698)	<i>Ol Resûl'ün ruhuna her şubh u şâm</i> İltizâm eyle şalât ile selâm (s. 262/251b-10) O Resulun ruhuna sabah ve akşam salavat söyle
“infial uyandırmak: kızgınlığa yol açmak, öfke yaratmak.” (TS, 2023: 1713)	Cân kulağın aç bunu dinle hoca İnfi'âl irer saña bir gör nice (s. 186/171a-8) Hoca can kulağı ile dinle; gör nice kırgınlıklar olur sana
“kadrini bilmek: değerini bilmek, yararlanmak.” (TS, 2023: 1804)	<i>Anların kadrini bil</i> sen yâ civân <i>Senden incinmeyenler gizlü 'ayân</i> (s. 57/37a-13) Ey genç, onların kıymetini bil! Ne açıkça ne de gizliden senden incinmesinler. (Tekrar: 54a-4, 59b-11, 182a-10)
“kalbine girmek: sevgisini kazanmak.” (TS, 2023: 1838)	<i>Devleti olan kıılır tül-i emel</i> Girmez anuñ kalbine hafv-ı ecel (s.23/3a-13) Dünyada saadet içinde olan kişi türlü hayaller ve emeller peşinde koşar. Ancak onun kalbine ölüm korkusu uğramaz. (Tekrar: 15a-9, 79b-12, 80a-13,130a-8, 225a-4, 240a-4)
“kalbini doldurmak: yüreğini sevgiyle ısıtmak.” (TS, 2023: 1838)	<i>Ey fenânüñ mülkine râğıb olan</i> Kalbini tül-ı emelle İoldıran (s. 30/10b-1) Ey dünya malına düşkün olan, kalbini türlü arzularla dolduran kişi! (Tekrar: 29a-12, 45b-13)
“kanaat getirmek: kanmak, akli yatmak, inanmak.” (TS, 2023: 1849) “mihnet çekmek: sıkıntılı bir duruma katlanmak, sıkıntı çekmek.” (TS, 2023: 2369)	Kıl kanâ'at tâ bulasın râhatı <i>Her dü 'âlem görmeyesin mihneti</i> (s. 23/3b-13) Kanaat edersen her zaman rahatı bulursun. Her iki dünyada da eziyet

	görmezsin.
“kanat girmek: koruması altına almak, himaye etmek.” (TS, 2023: 1850)	Ƙol kanat olup kılını uçurur Ol şırâṭ üstünde anı geçürir (s. 48/27b-12) Kol kanat olup (namazı) kılını uçurur. O sırat köprüsünden onu geçirir.
“kaydına düşmek (kaygı çekmek): mec. Bağlayıcı husus, tahdit edici şart ve insanı sınırlayan davranışların ona göre ayarlamasını gerektiren bağ.” (TS, 2023: 1948) “yol gitmek: yolda ilerlemek.” (TS, 2023: 3637)	Ḥamli olan bâri kaydına düşer Yüksüz olan önce varup yol aşar (s.22/3a-11) Kervanda yük taşıyan, yükün kaydına düşer. Yükü olmayan ise hızla ilerler ve yolları önce kat eder.
kazaya uğramak: kaza geçirmek. (TS, 2023: 1958)	Ḥavf ider beli kazâya irürem Virmesem bunu helâka varuram (s. 85/64b-3) Evet korkup kazaya uğrayabilirim: Bunu vermesem helak olabilirim
“kem gözle bakmak: kötü niyetle bakmak.” (TS, 2023: 1974)	Kem nazarla bakma cânım koñşına Tâ ki rahmetle baқа Rabb'in saña (s. 59/39a-10) Sevgili komşuna kötü niyetle bakma ki, Rabb'in de sana merhametle baksın.
“kendini atmak: vakit geçirmeden hemen gitmek.” (TS, 2023: 1980)	Bencileyin nefse virme kendiñi Var ḥudûdınca itürme kendiñi (s. 69/48b-12) Benim gibi nefsinize teslim olmayın. Kendinizi nefsin sınırlarının ötesine taşımayın.
“kendini bilmek: baliğ olmak; kendinin ve çevresinin bilincine varmak.” (TS, 2023: 1979)	Kendimi bileli aña intizâr Ben anuñ ‘aşkıñdayım leyl ü nehâr (s. 51/31a-7) Kendimi bildim bileli onu görmeyi umut ediyorum. Gece gündüz onun aşkıyla tutuşuyorum.
“kendini tutmak: kendine hâkim olmak.” (TS, 2023: 1981)	Cıfe ile ferce bakma gözi tut Ƙoma ḥâneñ içre beyt-i ‘ankebût (s. 38/18a-3) Leşe ve cinsel organa bakmaktan sakın, gözünü koru. Evinin içinde örümcek yuvalarının oluşmasına müsaade etme.
“keramette bulunmak: doğaüstü olaylar ortaya koymak.” (TS, 2023: 1986)	Bulanlar zıkr ile buldı velâyet Anuñ zikriyle buldılar kerâmet (s. 237/225a-8) (Gece gündüz) Allah'ı zikredenler velilik makamına eriştiler. Onun zikriyle keramette bulundular.
“kerem buyurun (eyleyin): 'izin verin, beni dinleyin' anlamında kullanılan bir nezaket sözü.” (TS, 2023: 1986)	Vir bize ḥayru'l ḥalef itme telef Ƙıl kerem bizlere vir ḥayru'l-ḥalef (s. 111/90a-8) Bize hayırlı bir halef ver;

	lutuf, iyilik, merhamet, ihsan et. Bizi telef etme. (Tekrar: 168b-14)
“ kıraat etmek: Kur'an'ı belli kural ve işaretlere göre okumak.” (TS, 2023: 2011)	<i>Geldi der aña kırâat eyledim</i> <i>Üç gün oldı hatm-i Kur'ân eyledim</i> (s. 110/88b-13) Geldi, “ona Kur'an okumayı öğrendim ve üç günde Kur'an'ı hatim ettim.” dedi.
“ kısmetine mâni olmak: kazancına veya evlenmesine engel olmak.” (TS, 2023: 2028)	<i>Gayriniñ rızıkına mâni'oldı ol</i> <i>Kısmet-i Rabbâni'ye oldı fuzûl</i> (s 87/66b-11) Obaşkalarının Allah'tan gelen rızıkına mani oldu.
“ kıssadan hisse almak (çıkarmak): anlatılan bir olaydan ders almak.” (TS, 2023: 2028) “ haber vermek: bildirmek, haber ulaştırmak.”	<i>Bir münâsib dahı kılalım haber</i> <i>Hisse al bu ma'nilerden mu'teber</i> (s. 25/5a-7) Bununla alakalı uygun bir haber verelim. Bu manalardan kendine güzel bir hisse al. (Tekrar: 90b-1, 32a-11, 122b-14, 43a-5, 230b-3, 282a-12)
“ kıymetini bilmek: önemini, değerini bilmek.” (TS, 2023: 2038)	<i>Ol namâzı kılmag iledür saña</i> <i>Qadrini bil hâdim ol dâ'im aña</i> (s.47/27b-4) Namaz kılmakla itibar kazanacaksın. Kıymetini bilip devamlı olarak onu kıl.
“ korkuya kapılmak: korku düşmek.” (TS, 2023: 2101)	<i>Bir kerih manzar 'acâ'ibden garib</i> <i>Havf irüşdi gördiler anı mehîb</i> (s. 29/9b-4) Bu iğrenç manzara karşısında hayrete düşüp korkuya kapıldılar.
“ kul olmak: aşırı derecede bağlanmak, boyun eğmek.” (TS, 2023: 2147)	<i>Kâr u kesb eyle anuñla rızkı bul</i> <i>Âb-rûyı dökme halka olma kul</i> (s. 58/38a-5) Çalışıp alın terinle rızkını kazan. Onurunu yitirme ve başkalarına kul olma.
“ kulağını açmak: dikkatle dinlemek.” (TS, 2023: 2149)	<i>Bu tama' üç dürlüdür i(y)dem saña</i> <i>Can kulağın aç berü yañdan yaña</i> (s. 92/70a-7) Bu tama (hırs) üç türdür, sana söyleyeyim. Can kulağıyla beni dinle. (Tekrar: 20a-3, 97a-5, 104a-15, 143a-15, 171a-8, 304b-6)
“ kulak vermek: dinlemek, işitmek istemek.” (TS, 2023: 2148)	<i>Diñle pendi Ahmedîye tut kulağ</i> <i>Hak dilerse bulunur andan mezâğ</i> (s. 73/53a-5) Öğüdü dinle Ahmedîye kulak ver: Allah dilerse ondan tat alınır.
“ kulak vermek: merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak çok dikkatli dinlemek.”	<i>Mü'miniñ dördür nişânu dir Resûl</i> <i>Cân kulağın vir baña dinle oğul</i>

(TS, 2023: 2148)	(s. 107/86a-4) Dinle oğul: Peygamber efendimiz mümin insanın dört işareti olduğunu söyler; sen de bunlara kulak ver.
“ kulak vermek: değer vermek, önemsemek.” (TS, 2023: 2148)	Sen kulak urma bu nefsin sözine Gitme nâr izidir anuñ izine (s. 65/45b-9) Bu nefsin sözlerine aldırış etme. Onun yolu ateşin yoludur, izinden sakın gitme. (Tekrar: 197a-3, 42a-3)
“ lal etmek: konuşamaz duruma sokmak, susturmak.” (TS, 2023: 2219)	Görmedim gördüm yalanı söylemiş Gözleri a‘mâ dili lâl eylemiş (s. 307/300a-2) Görmediği halde gördüm diyerek yalan söyleyenlerin hesap günü gözleri kör; dilleri lal olmuştur.
“ lanet etmek: ilenmek, kötülüğünü istemek.” (TS, 2023: 2221)	Râzı olmaz ol kişiden Hâlık’ı La‘net ider gelmez aña yazığı (s. 54/34a-9) Yüce Allah, o kişiden razı olmaz ve ona merhamet göstermeksizin lanet eder. (Tekrar: 58a-8, 58a-9, 124b-6)
“ malumu ilam etmek: bilinen ve açık olan bir şeyi söylemeye, açıklamaya kalkmak.” (TS, 2023: 2283)	Ol ide ben ne yüz ile söyleyem Yok ‘amel hayırım ki i‘lâm eyleyem (s. 239/227b-1) Bunca günah işledikten sonra, hangi yüzle herkesin bildiği ve açık olan bir şeyi dile getirmeye cesaret edebilirim?
“ mazur görmek: kusura bakmamak, hoş görmek, bağışlamak, affetmek.” (TS, 2023: 2316)	İtdi Rabbim yerimi dür eyledin Cümleden ednâyı ma‘zûr eyledin (s. 175/159b-10) Rabbim yerimi uzak ettin; bütün aşağı, adi kişileri hoş görüp, kusûra bakmayın, affedin.
“ mecbur tutmak: zorlamak, yükümlü saymak, mecbur etmek.” (TS, 2023: 2317)	Hak bizi dir halk idüp kul eylemiş Taht-ı ahkâmunda mecbûr eylemiş (s. 217/204a-5) Allah bizi yaratmış ve kendisine kul etmiş; Hükümlerine uymaya da yükümlü etmiş.
“ meyl etmek (gönül vermek): ilgi göstermek, sevmek, âşık olmak.” (TS, 2023: 1402)	Ol kulum dünyâsına sa‘y eylemiş Ol meğer dünyâsına meyl eylemiş (s.24/4b-13) O kulum hep dünyasına çalışmış. Meğer o hep dünyasına âşık olmuş. (Tekrar: 238b-11)
“ minnet etmemek: boyun eğmemek.” (TS, 2023: 2379)	Virdigün kimseye minnet eyleme İtdigün hayrâtı gayra söyleme

	(s. 129/109b-12) Birisine iyilik yaptığında minnet etme; ettiğin iyiliği başkalarına söyleme.
“ muhabbet beslemek: sevgi duymak.” (TS, 2023: 2401)	<i>Gördi Mûsâ bunca lu'fî eyledi</i> <i>Anlara meyl ü muhabbet eyledi</i> (s. 269/259b-4) Musa bunca iyilik, cömertlik etti; onlara doğru yönelerek sevgi gösterdi.
“ mum etmek: muma çevirmek.” (TS, 2023: 2410)	<i>Altını görđi mülâyim söyledi</i> <i>Taş iken altın anı mum eyledi</i> (s.204/191a-7) Altını görünce mülayim bir şekilde konuştu.Taş gibi sert duruyorken mum gibi yumuşadı.
“ murada (muradına) ermek: dilemek, istemek.” (TS, 2023: 2413)	<i>Bunca yir gıtdim merâma irmedim</i> <i>Ben ne kemter kulam anı görmedim</i> (s. 52/32a-5) Bunca yol kat ettim ama muradıma eremedim; ne kadar değersiz bir kulum ki onu görmeye layık olamadım.
“ musallat etmek: birini, bir başkasının başına bela etmek.” (TS, 2023: 2414)	<i>Yâ ilâhi öyle mel'ûnı bize</i> <i>Sen musallağ eyleme üstümüze</i> (s. 166/150a-7) Ya Rabbi lânetlenecek kadar kötü olan, nefret duyulan kişileri bize musallat etme
“ nasihatte bulunmak: nasihat etmek.” (TS, 2023: 2467)	<i>Ķıl naşihat zenlere yâ Ahmedi</i> <i>Ķaldırıpđur kocasından hürmeti</i> (s. 73/53a-1) Ey Ahmedi kocasına saygı göstermeyen kadınlara nasihat et.
“ necat bulmak: kurtulmak.” (TS, 2023: 2474)	<i>Râzı eyle vâlideyni bul necât</i> <i>Diyeelim Sul'ân-ı dîne eş-şalât</i> (s. 59/38b-15) Anne ve babanı hoşnut ederek kurtuluşa er, dinin sultanı Hz. Muhammed'e salavat getir. (Tekrar: 92a-15, 157a-12, 6b-6, 97a-4, 120b-7, 207b-3, 216a-5, 224b-10, 253b-8, 254a-6, 267a-10, 273b-12, 294a-11, 296a-8, 303b-1)
“ nefsine uymak: beden isteklerine uymak, günah işlemek.” (TS, 2023: 2477)	<i>Bencileyin uyma cânım nefsiñe</i> <i>Er bulın nefse pesendim var saña</i> (s. 63/43a-4)

	Canım, benim gibi nefesine uyma. Eğer kendini beğenen birini görürsen, böyle bir adam bul ve ona dikkat et. (Tekrar: 73a-7 beyit, 45a-8, 52b-6 48b-12, 3b-14, 173b-4, 259b-9, 285b-7)
“ nefsini köreltmek (körületmek): beden isteklerinden herhangi birini üstünlükünü gidermek, nefsinin yatıştırılmak.” (TS, 2023: 2477)	<i>Ey birâder nefsiñi kör idegör</i> <i>Uyma aña dâimâ hor idegör</i> (s. 65/45b-7) Ey kardeşim, nefsinin kör ettiğinde hakikati göreceksin! Ona boyun eğme, daima onu küçümse ve hor gör.
“ nefsini yenmek: zorla almak, tutmak.” (TS, 2023: 2477)	<i>Sen tokuz ‘akl ile yâ merd-i kibâr</i> <i>Olmadıñ bir nefse zâbu kânî ‘âr</i> (s. 65/45a-7) Utanma, ey nazik ve kanaatkâr kişi! Dokuz akıl ile bir nefsinin dizginleyemedin. (Tekrar: 45a-4)
“ ömür sürmek: iyi ve rahat yaşamak.” (TS, 2023: 2598)	<i>Kul olan kılur Hudâ’nıñ emrini</i> <i>Emr içinde harca sürdi ‘ömrini</i> (s. 49/29a-10) Kul olan, Allah’ın emrine itaat eder. Bu emirlerle hayatını geçirir ve ömrünü bu şekilde devam ettirir.
“ özen göstermek: bir şeyi özenerek elden geldiğince iyi olmasına gayret ederek yapmak, itina etmek.” (TS, 2023: 2624)	<i>Olma kâhil kıl namâza ihitimâm</i> <i>Şur otur ehl-i şalât ile müdâm</i> (s. 42/21b-14) Tembellik etmeden namazına özen göster. Allah’a bağlı olanlarla sürekli birlikte ol.
“ özür dilemek: yaptığı bir yanlıştan özürü başışlanmasını istemek.” (TS, 2023: 2630)	<i>Öpdi elini ‘özürler diledi</i> <i>Merhabâ geldiñ eyâ cânım didi</i> (s. 77/56a-10) Elini öptü ve ondan özürler diledi; “ey canım hoş geldin” dedi.
“ pişman olmak: çok pişman olmak.” (TS, 2023: 2706)	<i>Ki bir sâ‘at gide sâkin cihânda</i> <i>Nedâmet ol göre yarın cinânda</i> (s. 40/19a-15) Dünyada bir saati bile boşa harcama, yarın cennette pişman olduğunu göreceksin. (Tekrar: 298a-2)
“ (içi) rahat etmek: kaygı duyulacak bir	<i>Var benim gâyet ulu bir hîdmetim</i>

<p>konu bulunmadığını öğrenerek ferahlamak.” (TS, 2023: 2757)</p>	<p><i>İtmeyince ana olmaz râhatım</i> (s. 53/32b-14) Benim çok yüce bir hizmetim var. Onu yerine getirmediğimde içim asla huzur bulmaz. (Tekrar:143b-6)</p>
<p>“rahat etmek: sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek.” (TS, 2023: 2757)</p>	<p><i>Dilersen her dü ‘âlem içre râhat</i> <i>Ķanâ’at eyle ey cânım Ķanâ’at</i> (s. 23/3b-6) Her iki dünyada da huzur bulmak istersen, kanaat et canım, kanaat et.</p>
<p>“rahat olmak: üzüntülü, sıkıntılı veya tedirgin durumda olmamak.” (TS, 2023: 2757)</p>	<p><i>Erler alur ‘avratı râhat ola</i> <i>‘Avrat anıñ hizmeti üzre ola</i> (s. 64/44b-7) Erkekler, kadınla huzur içinde olmak ve ona hizmet etmek amacıyla evlenirler. (Tekrar: 82b-1)</p>
<p>“rahata ermek: rahatlamak.” (TS, 2023: 2757)</p>	<p><i>Ahmedî Ķomşuña eyle ‘izzeti</i> <i>Tâ bulasın her dü ‘âlem râhatı</i> (s. 62/42a-1) Ahmedî, komşuna değer ver ve hürmet göster ki, her iki dünyada da huzura kavuşasın. (Tekrar: 42a-7, 80b-4, 48a-14, 93a-11, 127b-13, 242a-1, 253a-10)</p>
<p>“razı etmek: kabul ettirmek.” (TS, 2023: 2766)</p>	<p><i>Ey ki vâlideynini râzî Ķılan</i> <i>Anlar ile ĶaĶ rızasını bulan</i> (s. 50/30a-13) Kim anne ve babasını razı ederse, Allah'ın rızasını kazanmış olur. (Tekrar: 98a-14,121a-2, 36b-3,37a-2, 37a-3, 38b-15, 36b-4)</p>
<p>“rezil rüsva olmak: toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek.” (TS, 2023: 2782)</p>	<p><i>Ol Ķul ider sen bunu şây eyleme</i> <i>Kendiñi bu Ķalka rüsâvâ eyleme</i> (s. 148/131a-9) Sen bu olayı herkese bildirme; Kendini toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşürme. (Tekrar: 164a- 10,168b-13, 179b-1, 227a-6, 263a-9, 297a-7, 297a-8, 300b-3)</p>
<p>“rızasını almak: onayını almak, müsaadesini almak.” (TS, 2023: 2782)</p>	<p><i>Şimdi varup râziya Ķıldım anı</i> <i>Ķurtarverdi belâdan ĶaĶ beni</i></p>

	(s. 56/36b-2) Şimdi gidip annemin rızasını kazanınca, Allah beni belalardan korumuş oldu.
“ rûhunu şad etmek: ölmüş bir kimseyi anmak.” (TS, 2023: 2792)	<i>Varup anda bulasın izdiyâdı Anuñ ile bula çeşm ü cân şâdı</i> (s. 36/16b-8) Ahirete ulaştığında, yaptığının fazlasını bulasın. O zaman gözün ve ruhun mutlu (şâd) olsun. (Tekrar: 249b-13, 261b-10)
“ ruhunu teslim etmek: ölmek.” (TS, 2023: 2792)	<i>Cânları ķabz oldu rahmet buldular Ol rızâ-yı Hakk’a vâşıl oldular</i> (s. 58/38b-3) Ruhlarını teslim edince rahmete kavuştular. O, gerçek olan Allah'ın rızasına eriştiler. <i>Kaçan ol Lafzatullah'ı işitdi Didi hû cânını ol teslîm itdi</i> (s. 241/229a-3) Ne vakit, Allah'ın lafzını işitti. O zaman Hu diyerek ruhunu teslim etti.
“ sadakat göstermek: bağlı kalmak.” (TS, 2023: 2810)	<i>Şadâkat eyle halka hîle kurma Bu halkıñ hakkını üstinde koyma</i> (s. 107/85b-10) Bu halkın hakkını yeme, hile yapma, doğrulukla muamele et.
“ salavat getirmek: Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için dua okumak.” (TS, 2023: 2832)	<i>Dilinde söyle ekder eş-şalâtı İrer bir gün saña dünyâ memâtı</i> (s. 40/19b-5) Bol bol salavat getir, çünkü bir gün dünyada sana da ölüm uğrar. (Tekrar: 45b-13, 62b-5, 69b-4, 90a-11, 121b-14, 126a-13, 133b-15, 137b-14, 145b- 5, 154a-10, 157a-4, 163a-11, 170a-12, 181b-11, 193b-13, 30a-4, 201a-15, 208b-3, 210b-7, 216a-5, 220a-1, 224b-11, 230a-11, 240a-9, 248b-8, 249b- 3, 249b-4, 250a-7, 250a-9, 250a-12, 250b-13, 251b-10, 252b-2, 252b-11, 253a-14, 253b-6, 254a-6, 257b-14, 267a-10, 271b-6, 282a-3, 294a-11, 296a-8, 297b-7, 304b-5)

<p>“selam vermek: selamlamak.” (TS, 2023: 2891)</p>	<p><i>Yanına varup selâm virdi aña Didi bir gizlü sözim vardır saña (s. 226/214a-8)</i> Yanına varıp ona selam verdi; “Sana gizli bir sözüm var.” dedi. (Tekrar: 248a-1)</p>
<p>“selamete çıkmak: esenliğe kavuşmak, kurtulmak.” (TS, 2023: 2891)</p>	<p><i>Ƙıl ‘inâyet bizlere Rabbü’l-Kerîm Ƙıl rızâ anları olalım selîm (s. 62/42b-2)</i> Terbiye eden Yüce Allah’ım, bizlere lütuf et. Komşularımız bizden razı olsun, böylece biz de selamete erelim. (Tekrar: 175b-4, 176-13, 210b-2)</p>
<p>“seyirci kalmak (olmak): bir olay karşısında hiçbir tepki göstermeyerek işe karışmamak.” (TS, 2023: 2922)</p>	<p><i>Öldi zann idüp ferâgat itdiler Seyr idenler dahi varup gitdiler (s. 189/174a-3)</i> Öldü zannederek hakından isteyerek vazgeçtiler; Seyredenler dahi varıp gittiler.</p>
<p>“sıkıntı çekmek: zorluk veya yoksulluk içinde yaşamak.” (TS, 2023: 2935)</p>	<p><i>Râzık’ı bil rızık için çekme ıa’âb Ol virür rızık seni Ƙılmış sebep (s. 70/49a-10)</i> Rızık veren Allah’a güven, rızkın için sıkıntı çekme. Rızık veren Allah, rızkına seni vesile Ƙılmıştır.</p>
<p>“siper olmak: birini veya bir şeyi korumak amacıyla kendini siper olarak kullanmak.” (TS, 2023: 2971)</p>	<p><i>Ata olmuşdur siper evlâdına Ƙoymaz anı gide nefsi adına (s. 54/34a-14)</i> Baba, evladına siper olmuştur. Nefsi için onu terk edip gitmemiştir. (Tekrar: 268b-7)</p>
<p>“sözünü (pendini) tutmak: öğüdüne uymak,verdiği sözü yerine getirmek.” (TS, 2023: 3019)</p>	<p><i>Ger tutaydı ‘avratının pendini Atmasa ıamdan aşıağı kendini (s. 71/50b-7)</i> Eğer kadının öğüdüne uyararak, kendini damdan aşıağı atmasaydı.</p>
<p>“sözünü tutmak: verdiği sözü yerine getirmek.” (TS, 2023: 3019)</p>	<p><i>Hürmetiüçün çekmelidir nâzını Hâıruüçün tutmalıdır sözünü (s. 272/262a-6)</i> Hürmet için nazını çekmelidir, hatır için sözünü tutmalıdır. (Tekrar: 267a-13)</p>
<p>“şüphe etmek: kuşkulananmak.” (TS, 2023: 3128)</p>	<p><i>Ger mücerred olduñ ise fi-zamân Ƙılma şüphe sendedir emn ü emân</i></p>

	(s. 63/43a-3) Eğer zaman içinde yalnız kalırsan, şüphe etme; emniyet ve korkusuzluk senin içindedir.
“ taam etmek: yemek yemek.” (TS, 2023: 3132)	<i>Ol Resûl itdi saña virem nizâm Bir misâfirle ta’âm eyle müdâm</i> (s. 135/116a-6) O Resul sana bir kural vereyim: “Misafirle daima yemek ye ikramda bulun.” dedi.
“ takati yetmemek: gücü yeterli olmamak.” (TS, 2023: 3153)	<i>Anadan azdır atanın şefkati Sedd olamaz yokdur anca îfâkati</i> (s. 58/38b-10) Babanın şefkati anneden daha azdır; onun kadar merhametli olmaya gücü yetmez.
“ takdirini kazanmak: bir kimse veya bir topluluk tarafından beğenilmek.” (TS, 2023: 3154)	<i>Ûl niyâzı Rabbiñe tağdîr ide Pendin anlara biraz te’sîr ide</i> (s. 73/53a-3) Rabbine yalvar takdir buyursun da öğüdün onlara biraz tesir etsin.
“ takrir etmek: ders anlatmak.” (TS, 2023: 3159)	<i>Bir münâsîp var hikâyet söyledi Ol müridi anı takrîr eyledi</i> (s. 247/236a-6) Uygun bir hikaye söyledi, o mürit de ondan ders aldı onu takrir etti.
“ tazarruda bulunmak: Tanrı’ya yakarmak.” (TS, 2023: 3211)	<i>Tazarru’ eyleyü var ulu şâha Yüzîñ sür ağlayu ol bârigâha</i> (s. 157/141a-1) Allah’a yalvararak o ulu şaha var; o huzurda ağlayarak yüzünü sür. (Tekrar: 186b-9, 259a-8)
“ tedarikte bulunmak: hazırlık yapmak.” (TS, 2023: 3217)	<i>Yolcusun yola tedarik üzre ol Kârbân olmuş gider uhrâya yol</i> (s. 34/14a-5) Ahirete yolcusun, bu yol için birikim yap. Kervan ahirete doğru yola çıkmıştır.
“ temel atmak: bir yapının temellerini yapmaya başlamak.” (TS, 2023: 3244)	<i>Ol bekâ mülkinde ur bünyâdı sen Eyle meşhûr ol Bekâî adı sen</i> (s. 37/16b-15) O sonsuz Âhîret mülkünün temelini at. O meşhur Bakî olanın adını an.
“ tersine dönmek: beklenildiği, umulduğu	<i>‘Akse döner fânide anın işi</i>

gibi gerçekleşmemek, aksi olmak.” (TS, 2023: 3265)	Fakr olısar kâra irmez ol kişi (s. 54/34a-7) Ana babaya asi olan kişinin işi dünyada tersine döner. O kişi kâr etmez, mutlaka fakir düşer.
“ fakir düşmek: yoksullaşmak.” (TS, 2023: 1252)	
“ tesir bırakmak: etki bırakmak.” (TS, 2023:3269)	Naẓm ile âyât eḥâdîd den ḥaber Söyle pendi eyleye kalbe eḍer (s. 22/2b-6) Âyet ve hadislerden ilham alarak bir şiir yaz, kalplere tesir etsin, nasihat olsun. (Tekrar: 27a-14)
“ tuzağa düşmek (tuzağa girmek): Birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek.” (TS, 2023: 3346)	Bizleri kayd eyle ḥıfẓıñ bâğına Girmeyelim zenleriñ tuzağına (s.69/48b-10) Koruyucu bağınla bizi kayıt eyle ki kadınların tuzağına düşmeyelim. (Tekrar: 49b-7, 60a-11, 189a-5)
“ tuzağa düşmek: birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek.” (TS, 2023: 3346)	Düşürür anları âḥir tuzağa Bırağur misl-i düri kan çanağa (s. 82/60a-11) Onları sonunda tuzağa düşürür; inci gibi kan çanağına bırakır.
“ tuzak kurmak: mec. birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak, komplo kurmak.” (TS, 2023: 3346)	Vay saña anlara gönül viresin Tuzak-ı mekrine varup giresin (s. 71/51a-4) Kadınlara gönül verirsen, dikkat et eyvahlar seni bekler. Onların hileli tuzaklarına düşersin, kalbinin huzuru bozulur.
“ ümede kapılmak: umuda kapılmak.” (TS, 2023: 3437)	Yir kimindir anladın mı yâ mürîd Bu benim milkim deyü kıılma ümîd (s. 32/12b-4) Ey mürîd, bu toprakların kimin olduğunu anladın mı? Bu topraklar, "benim malım" diye ümede kapılma, her şey O'nun kudretindedir.
“ ümidini kesmek: umudunu kesmek.” (TS, 2023: 3437)	Ahmedî bu mâl-ı dünyâya heves İzdiyâdı isteme ümmîdi kes (s. 26/6b-7) Ahmedî bu dünyâ malını hevesle çoğaltmayı isteme, dünya malından ümidini kes. (Tekrar: 28b-2, 101b-12)

“ ümitsizliğe düşmek: umutsuzluğa düşmek.” (TS, 2023: 3438)	<i>Her ne ister kullarım yok söylemem Virirem kulları me’yûs eylemem (s. 41/20a-13) Kullarım her ne dilerse dilesin yok demem, ümitsizliğe düşürmeden isteklerini veririm.</i>
“ üstün tutmak: bir kimseye, bir şeye başkasından daha çok değer vermek.” (TS, 2023: 3450)	<i>Seni ‘âlemlere rahmet yarattım Kamu ma’hlûkum üzre ‘âlî itdim (s. 21/1b-9) Seni, bütün cihana merhamet ve şefkat ihvan etmek için yarattım. Tüm yaratılmışlardan daha üstün kıldım, senin içinde rahmetim saklıdır.</i>
“ viraneye çevirmek: yıkıntı durumuna getirmek.” (TS, 2023: 3448)	<i>Şimdi kızlar iletür mâl-ı girân Atasının hânesin kıllur virân (s. 25/5b-6) Şimdi kızlarımız ağır mal ister, ailesinin evini perişan eder.</i>
“ viraneye çevirmek: yıkıntı durumuna getirmek.” (TS, 2023: 3488)	<i>Hâşmu ide ulu ‘isyân eylediñ Sen binâullâhu vîrân eylediñ (s. 309/301a-11) Hasmına baş kaldırıp isyan ettin; Allah’ın binalarını yıkıntı durumuna getirdin.</i>
“ yenik düşmek: yenilmek, mağlup olmak.” (TS, 2023: 3599)	<i>Ahmedî aldın mı ‘ibret yâ denî Nice mağbûn eylemiş nefsin seni (s. 65/45a-14) Ahmedî, dünyânın geçiciliğine dair ibreti aldın mı? Nefsin seni nasıl aldatmış, gözlerini hakikate açmadın mı?</i>
“ yerine koymak: yitirilen, elden çıkan bir şeyin, benzerini veya eşini sağlamak.” (TS, 2023: 3604)	<i>Ahmedî ‘avrat sözine uyma giç Kendiñi ‘avrat yerine koyma giç (s. 71/51a-1) Ahmedî, kadın sözüne uyma, geç. Kadınların yerine kendini koyma, geç.</i>
“ yol açmak: mec. bir olayın sebebi olmak.” (TS, 2023: 3637)	<i>Şimdi ister ata mevîtin kim oğul Tâ hevâ-yı nefsine açıla yol (s. 54/34b-1) Şimdi oğul nefsinin arzularına yol açarak atasının ölümünü ister.</i>
“ yol bulmak: çare bulmak.” (TS, 2023: 2637)	<i>Sen ‘inâyet kılmasan yol bulamam Anlarıñ mekrinden âzâd olamam (s. 69/48b-6)</i>

	Sen yardım etmezsen, ben yolumu bulamam. O kadınların hilelerinden azat olamam, senin rahmetinle kurtulurum ancak. (Tekrar: 55a-4, 252b-3)
“ yol gitmek: yolda ilerlemek.” (TS, 2023: 3637)	<i>Gör ananın emriyle yola giden Nicedir ana rızâsını iden</i> (s. 51/30b-13) Annesinin emriyle yola gideni ve anne rızâsını kazanmanın sonucunun ne olduğunu gör.
“ yol gözlemek: bir kimsenin gelmesini beklemek.” (TS, 2023: 3637)	<i>Tûr'a bir gün hâzret-i Mûsâ gider Gördi durur yolunu bekler bir er</i> (s. 28/8a-6) Hz. Mûsâ bir gün Tûr Dağı'na çıkar. Dağa vardığında, bir adamın onun yolunu beklediğini görür.
“ yola getirmek: birinin bir konudaki ters tutumunu düzeltmek.” (TS, 2023: 3637)	<i>Ahmedî sen nice yokuz 'akl ile Bir denî nefsi getüremezsın yola</i> (s. 73/52b-4) Ahmedî, sen nasıl dokuz aklınla bir ahlâksız nefsi yola getirebilirsin? Nefsin ancak sabır ve irade ile terbiye edilir, akıl tek başına yetmez. (Tekrar: 181b-4)
“ yola gitmek: yolculuğa çıkmak.” (TS, 2023: 3638)	<i>Hâzret-i 'İsâ Nebî bir gün yola Cem' idüp aşhâbını gıtdi bile</i> (s. 31/11a-9) Hz. İsa peygamber bir gün sahabelerini toplayıp yola çıktı. (Tekrar: 31a-15, 31a-15)
“ yola revan olmak: yola çıkmak.” (TS, 2023: 3638)	<i>Ol kişi mâgrûr olup itdi yamân Hâzret-i Mûsâ yola oldı revân</i> (s. 28/8b-5) Fakirlikten kurtulup zenginleşen adam, kendisine verilen nimetle gururlanarak hatalar yaptı. Bir süre sonra, Hz. Mûsâ yoluna devam etti. (Tekrar: 25a-12, 37b-1, 64b-5, 87a-5, 106a-12, 115a-10, 115b-6, 119a-7, 144b-1, 163a-6, 167b-11, 190a-13, 213b-5, 41b-13, 55a-7)
“ yoldan çıkmak: mec. doğru yoldan ayrılmak.” (TS, 2023: 3638)	<i>Eyledi İğvâ aña iblis-i hâr Dönmedi Hâk'dan hidâyet bulmuş er</i>

	(s. 44/23b-3) Aşağılık iblis, onu saptırmaya çalıştı ancak doğru yolu bulan küçük kardeş, Allah'ın yolundan sapmadı.
“ yolunu tutmak: benimsemek, gereğini yerine getirmek, bir yere doğru gitmeye başlamak.” (TS, 2023: 3638)	Ƨut şerī'at yolını ir menzile Şıdk ile var gitme aña tarz ile (s. 65/45b-2) Şeriat yolunu seçerek hedefe ulaş. Nefsinle kendini aldatma, doğruyla mücadele et. (Tekrar: 202b-1)
“ yük altına girmek: ağır bir görevi üzerine almak.” (TS, 2023: 3662)	Erlere 'avratları bâr-ı girân Girme ol hamle kıtur kıaddin kemân (s. 65/45a-9) Erkekler için eşleri, ağır bir sorumluluktur. O sorumluluğun altına girmemelisin, yoksa seni zor duruma sokarlar.
“ yüreğini dağlamak: acıyla ve özlemle içi yanmak, acıyla kıvranmak.” (TS, 2023: 3670)	Geldi bir 'avrat kapıya ağlayu İşidenleriñ yüregin tağlayu (s. 48/28b-2) Kapıya bir kadın ağlayarak geldi. Onun hıçkırıkları, sesini duyanların yüreğini paramparça etti. (Tekrar: 179b-7)
“ yüz çevirmek: gösterdiği ilgiyi kesmek.” (TS, 2023: 3673)	Yandurursa ol bizim elimizi Döndürelüm biz dahı andan yüzi (s. 43/23a-6) Ateş elimizi yakarsa, o zaman ondan da yüzümüzü çevirmeliyiz.
“ yüz sürmek: aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek.” (TS, 2023: 3673)	Ol Habib-i Muştafa'yı göreym Ayağı tozuna yüzüm süreyim (s. 51/31a-6) O sevgili Muhammed Mustafa'yı görebilmek ne güzel. Ayağının tozuna yüzümü süreyim. (Tekrar: 31b-10, 32a-3, 121a-9, 141a-1, 247b-15)
“ yüze vurmak: yüzüne vurmak.” (TS, 2023: 3674)	Diñle yâ koñşusunu râzı kılan Her kuşur için yüzüne urmayan (s. 59/39a-3) Ey komşusunu memnun eden ve tüm kusurlarını yüzüne vurmeyen kişi, dinle.

	(Tekrar: 168b-14, 180b-14, 42a-3)
“ yüzü ak olsun: 'sağ olsun' anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü.” (TS, 2023: 3676)	<i>Setr-i 'ırza sen nizâmı vir müdâm Halk içinde yüzimiz ağ ola tâm (s. 82/60a-7)</i> İnsanlar arasında namusuna sürekli olarak düzen ve tertip ver ki, her zaman yüzün ak kalsın.
“ zahmet çekmek: güçlkle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.” (TS, 2023: 3685)	<i>Bu ekin yiri benimdir ekmişem Bunca yıllar zahmetini çekmişem (s. 31/11b-2)</i> Bu ekili arazi benimdir, onları ben ektim. Uzun yıllarca da zahmetini ben çektim. (Tekrar: 12b-9, 15a-11, 37a-7, 47b-15, 190b-15)
“ zahmete sokmak: birine yorgunluk vermek veya masraf ettirmek.” (TS, 2023: 3685)	<i>Nefse uyup t̄alib olma 'avrata Şalma kendiñ bu fenâda zahmete (s. 65/45a-8)</i> Nefsine uyarak bir kadınla evlenmeyi isteme. Kendini bu geçici dünyada zorluklara sokma. (Tekrar: 204b-9, 31b-14)
“ zapt etmek: zorla almak, tutmak, bir şeyi güç kullanarak önlemek, yazıya geçirmek.” (TS, 2023: 3690)	<i>Sen nice zabı eylemişsin bu yiri Bu benimdir vir baña sen var yüri (s. 32/12a-10)</i> Sen uzun süredir benim topraklarıma zorla sahip olmuşsun. Bu topraklar benimdir, bana geri ver, sen çek git. (Tekrar: 61a-9, 119a-13, 42b-5, 46b-11, 12b-5)
“ zapt olunmak: kavranmak, bütünüyle öğrenilmek.” (TS, 2023: 3690)	<i>Var otur şeyhim riyâzet postına Żâbî olursun bu nefsiñ üstine (s. 65/45a-10)</i> Eğer nefsini kontrol altına alırsan, şeyhim kanaatkâr bir konumda oturur ve orada kalır.
“ zayıf düşmek: zayıflamak, mec. güçsüzleşmek.” (TS, 2023: 3694)	<i>Cimâ'tñ çoğı za'f eyler vücûdı Çok ekşi yimesi 'aklıñ hurûdı (s. 39/18b-6)</i> Cinsel ilişkide aşırıya kaçılması, vücudu zayıflatabilir. Ayrıca, aşırı ekşi yiyeceklerin tüketilmesi unutkanlığa yol açabilir.
“ zihin açmak: zihni daha iyi çalışır duruma	<i>Laḥm u helvâ nân-ı ter zihni açar</i>

getirmek.” (TS, 2023: 3711)	<i>Ġâyet ıssı nân ta’âm ider zârâr</i> (s. 38/17b-12) Et, helva ve taze ekmek, zihni açar. Ancak aşırı sıcak ekmek yemek zararlı olabilir.
“ zillete düşmek: hor görülmek, aşağılanmak.” (TS, 2023: 3713)	<i>Ya’ni kânî’ kimseler oldı ‘azîz</i> <i>Zî-ıama’ zilletdedir olmaz temîz</i> (s. 25/5b-9) Kanaat sahibi olanlar aziz oldular, şeref ve yücelik kazandılar. Ancak tamahkâr olanlar ise zillete düşüp alçaldılar.
“ zindan etmek: bir yeri yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz bir duruma getirmek.” (TS, 2023: 3716)	<i>Zâhir egerçi seni melbûs ider</i> <i>Toldurur gâ’ileye mâhbûs ider</i> (s. 10/10a-7) Görünüşte dünya malı seni süslese de, aslında sıkıntı getirir ve hayatını bir zindana dönüştürür.
“ ziyan etmek: yersiz, boş yere harcamak.” (TS, 2023: 3718)	<i>Hisâb ile nefes virdi ‘ibâda</i> <i>Gerek zâyi’ olunmaya fenâda</i> (s. 40/19a-14) Allah, kullarına belirli bir sayıda nefes (ömür) vermiştir. Bu geçici dünyada bu ömür boşa harcanmamalıdır. (Tekrar: 172b-6, 270b-4)
“ ziyan olmak: boşuna harcanmak, zarar görmek.” (TS, 2023: 3718)	<i>Hüb ekenler hûb biçer hûb pây olur</i> <i>Kem ekenler kem biçer iş vâiy olur</i> (s. 34/14a-15) İyi ekenler, iyi biçer ve karşılığını alır. Ne ektiğini bilmeyenin ise işi ve gücü boşa gider.
“ ziyaret etmek: birini görmeye gitmek.” (TS, 2023: 3719)	<i>Her cum’a günleri lâzımdır gide</i> <i>Şağ ata anayı ziyâret ide</i> (s. 79/58a-10) Her cuma günü anne ve babayı ziyaret etmek gerekir.

SONUÇ

Bu çalışmada Diyarbakırlı Ahmed Mürşidi’nin *Pendnâme* adlı eserindeki atasözü ve deyimler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın giriş bölümünde şairin hayatı, kişiliği ve eserleri ile genelde pendnâmeler, özelde Ahmedî’nin *Pendnâmesi* hakkında özet bilgi verilmiştir. Atasözü ve deyimlerin tespitinde izlenen yöntem açıklanmış, *Pendnâme*’de geçen atasözleri tespit edilip Türkçe Sözlük’teki anlamları ve tanıklarıyla birlikte sunulmuştur (bk. Tablo-1). Aynı

yöntemle eserde geçen deyimler tespit edilip tanıklarıyla birlikte sunulmuştur (bk. Tablo-2).

Pendnâme üzerine yapılan inceleme neticesinde tekrarlar hariç toplamda 15 atasözü ve 228 deyim tespit edilmiştir. Eserde yer alan bu atasözü ve deyimlerin büyük çoğunluğunun, herhangi bir değişikliğe uğramadan günümüzde olduğu gibi kullanıldığı ve Türkiye Türkçesindeki deyimlerle hem şekil hem de anlam açısından birebir örtüştüğü görülmüştür. Ancak *Pendnâme*'deki bazı atasözü ve deyimlerin anlam bakımından günümüz Türkçesiyle örtüştüğü halde, kelime düzeyinde dönemin diline özgü ses özelliklerinden kaynaklanan küçük farklılıklar taşıdığı belirlenmiştir. *Pendnâme*'de yer alan atasözü ve deyimlerin kelime bakımından farklılık göstermesinin temel nedenlerinden biri de metnin yazıldığı dönemde kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdir. Atasözü ve deyimlerdeki bu farklılıklar, dönemin ifade biçimlerini, kullanılan sözcüklerin anlam dünyasını ve dilin gelişim sürecini anlamak açısından değerli ipuçları sunmaktadır. *Pendnâme*'de yer alan atasözü ve deyimler, toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan kültürel bir köprü işlevi görmüş ve toplumun düşünce yapısını şekillendirmiştir. Atasözleri, Türk halkının yüzyıllar boyunca edindiği tecrübeleri ve hayata dair öğretileri özlü bir şekilde sunarken, deyimler de dilin ifade gücünü artırarak kişilerin duygularını ve düşüncelerini etkili bir şekilde anlatmasına imkân tanımıştır. Eserin sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olması, onun geniş halk kitleleri tarafından okunmasını ve etkili bir şekilde dinlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda *Pendnâme*, yalnızca bir nasihat kitabı değil, aynı zamanda dönemin toplum ve kültür yapısını yansıtan bir tarih belgesi olarak da değerlendirilebilir. İnsanların eserden etkilenerek duygusal bir bağ kurmaları ve yaşamlarını bu öğütlere göre şekillendirmeleri, *Pendnâme*'nin didaktik niteliğini ortaya koymaktadır. Ahmed Mürşidi'nin *Pendnâme*'si, Türk edebiyatındaki nasihatnâme türünün önemli bir örneği olarak günümüzde de değerini korumaktadır. Bu tür eserlerin incelenmesi, sadece edebiyat açısından değil, aynı zamanda dil, kültür, tarih ve sosyoloji araştırmaları için de zengin bir malzeme sağlamaktadır. Günümüzde, hızla değişen sosyal değerler karşısında *Pendnâme* gibi eserlerin içerdiği etik ve ahlâkî mesajlar, kişi ve toplumun manevi yönlerini güçlendirmek açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, *Ahmed Mürşidi'nin Pendnâmesi'nin* Türk edebiyatındaki yerine ve toplumsal işlevine dair önemli bir bakış açısı sunmuş, atasözü ve deyimlerin kültürel belleğin korunmasındaki rolünü vurgulamıştır. Bunun gibi eserler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlığa yol gösterecek bir rehber niteliği taşımakta ve evrensel değerlerin

kültürler arasında aktarılmasında atasözü ve deyimler önemli bir dil ve iletişim aracı işlevi görmektedir. Klasik edebiyat metinlerinde atasözü ve deyimlerin varlığının bu tarz çalışmalarla tespit edilmesi Türk dilinin söz varlığı açısından sahip olduğu zenginliğin ortaya konulması ve şairlerin üslup özelliklerinin değerlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenle bu tür eserlerin araştırılması ve yeni nesillere tanıtılması büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- AÇA, Mehmet; GÖKALP, Haluk; KOCAKAPLAN, İsa (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi* (Ed: Ömür Ceylan, 1. Baskı), İstanbul: Kriter Yayınları.
- AHMED MÜRŞİDÎ (1309). *Pendnâme*, İstanbul: İbrahim Efendi Matbaası.
- AKSOY, Ömer Asım (1963). "Atasözleri, Deyimler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 10, s.s.131-166.
- AKSOY, Ömer Asım (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- AKSU, Belgin Tezcan; AKALIN, Şükrü Halûk; TOPARLI, Recep (2022). *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALİ EMİRÎ (1328). *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, İstanbul: Matba'a-yı Âmidî.
- ALTUĞ, Murat (2022). "Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye (Şinâsî)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/durub-i-emsal-i-osmaniyye-sinasi>. [E.T.: 11 Ocak 2025].
- BEYSANOĞLU, Şevket (1996). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, Birinci Cilt, Başlangıçtan Tanzimata Kadar*, Ankara.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya (2003). *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*, İstanbul: MEB Yay.
- BOZKURT, Fuat (1995). *Deyim ve Atasözü İncelemeleri*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BÖLGE AĞIZLARINDA ATASÖZLERİ VE DEYİMLER (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1978). *Türk Düşünce Tarihi ve Sözlü Kültür*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CEYHAN, Âdem. (2021) "Şair Asrı'nın Atasözleriyle Öğüt Verici Bir Şiiri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]*, Cilt: 4 Sayı: 2, Ağustos s.s. 453-464.

- ÇAKMAK, Hilal (2019). *Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi'nin Dil İçi Çevirisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- ÇETİN, Engin (2021). "Türkçe Atasözleri İçeren Osmanlı Dönemi Dil Yadigârları", *Littera Turca*, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, s.s. 1087-1101.
- DİLÇİN, Dehri (1945). *Edebiyatımızda Atasözleri I*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DOĞAN, Ahmet (1992). *Açıklamaları ve Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- DOĞAN, Filiz (2024). *Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi'nin Dil İçi Çevirisi (122a-168b) ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- EDİSKUN TÜRKHAN, Ayhan (1983). *Konuşan Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul.
- ERDAL, Tuğçe (2022). "Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye (Ebuzziyâ Tevfik)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/durub-i-emsal-i-osmaniyye-ebuzziya-tevfik>. [E.T.: 11 Ocak 2025].
- EYÜBOĞLU, E. Kemal (1973). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul.
- FERİDÜDDİN ATTAR (1990). *Pendnâme*, (Çev: Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- GÜÇLÜ, Ağâh (1968). *Ahmed Diyârbekri Pend-i Ahmedî Kitâb-ı Mürşid*, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.
- GÜNAY, Durmuş (2003). *Sözlü Kültür ve Yazılı Kültür Arasında Atasözleri*, İstanbul: Kitabevi.
- GÜNEŞ, Rıdvan (2023). *Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi'ndeki Tasavvufî Temalar*, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- KADIOĞLU, İdris (2017). *Diyarbakırlı Ahmedî Yûsuf u Züleyhâ*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. [E.T.: 15.12.2024]. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56157,yusuf-u-zuleyhapdf.pdf?0>
- KADIOĞLU, İdris (2018). *Ali Emîrî Efendi Tezkire-i Şuarâ-yı Âmid*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

- [E.T.: 14.12.2024]. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208593/ali-emiri-efendi-tezkire-i-suara-yi-amid.html>
- KANMAZ, Aysun (2021). “Türkçe Deyimler Üzerine Yazılan Makaleler Hakkında Bir Kaynakça”, *Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, Sayı: 7, s.s. 170-231, Haziran.
- KARPINAR, Behsat (1999). *Ahmed Mürşidî'nin Pend-name'sinin (ilk 5094 beyiti) Tenkitli Çeviri Yazısı ve Metni*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- KILIÇ, Atabey (2012). “Diyarbakırlı Ahmed-i Mürşidî'nin Pend-nâme Adlı Mesnevisi ve Neşri Üzerine Notlar”, VIII. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Alî Emîrî Hatırasına), Diyarbakır, 15 - 17 Kasım), s.s. 287-295.
- KORKMAZ, Zeynep (2022). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KURT, İhsan (1991). *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1974). *Divan Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MERMUTLU, M. Sait (1996). *Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi (Tenkitli Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- MERMUTLU, M. Sait (2012). *Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî Pendnâme*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- MİLLÎ KÜTÜPHANE BAŞKANLIĞI (2001). *Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- OY, Aydın (1972). *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- OY, Aydın (1991). “Atasözü”, *DİA*, C. 4, s. 44-46. TDV İslâm Ansiklopedisi. [E.T.: 15.12.2024]. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasihatnâme>
- ÖZBEK, Seda (2022). “Müntahabât-ı Durûb-ı Emsâl-Atalar Sözü (Ahmet Vefik Paşa)”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/muntahabat-i-durub-i-emsal-atalar-sozu-ahmet-vefik-pasa>. [E.T.: 11 Ocak 2025].
- PALA, İskender (2006). “Nasihatnâme”, *DİA*, C. 32, s. 409-410. TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasihatnâme>. [E.T.: 15.12.2024].

- TUĞLUK, İbrahim Halil (2020). "Ahmedî / Mürşidî, Seyyid Ahmed Mürşid Efendi", <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmedi-mursidi-seyyid-ahmed-mursid> [E.T.: 15.12.2024].
- TURAL, Sadık Kemal (2005). *Türk Atasözleri ve Deyimlerinin Dil ve Anlam Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (2023). (Haz: Mustafa Argunşah ve [başk.]) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. <https://sozluk.gov.tr> [E.T.: 15.12.2024].
- TÜRKERİ, Seydi (1999). *Ahmed Mürşidî'nin Ahmediyesi (Tenkitli Metin, 5094 Beyitten Sonraki 4463 Beyit)*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- TÜRKERİ, Seydi (2021). "Pend-Nâme / Ahmediyeye (Ahmed Mürşidî)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/pend-name-ahmediye-ahmed-mursidi>. [E.T.: 13 Ocak 2025].
- UÇAN EKE, Nagehan (2021). "Pendnâme (Güvâhî)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/pend-name-guvahi>. [E.T.: 15.12.2024].
- YANANLI, Hüseyin Rahmi (1989). *Kitab-ı Mürşid-i Pend-i Ahmedîye*, İstanbul: Bedir Yay.